Nr. 185, OKTOBER 2014

MOLEN Wereld

Maandblad
over molens en
hun opvolgers
17e jaargang, nr. 10

MOLEN Wereld

COLOFON

Redactie & administratie:
Moerdijkstraat 39 2751 BE Moerkapelle,
Tel./fax: +31 (0)79-5931303
E-mail adres: jsbakker@molenwereld.nl

Verschijning:
Elf maal per jaar, als regel op de eerste woensdag van de maand. Gedurende de maanden juli en augustus verschijnt één gecombineerd nummer.

Uitgave:
De 'Molenwereld' is een uitgave van de Stichting Molenwereld
Benedenrijweg 521 2987 VA Ridderkerk
Tel.: 0180-411018

Uitgever:
dhr. Sj. J. Veerman
Zwanebloem 51, 2954 NH Alblasserdam
Tel.: 06-23974997
E-mail adres: sjv@xs4all.nl

Redactie:
dhr. J.S. Bakker
Moerdijkstraat 37 2751 BE Moerkapelle,
Tel/fax 079-5931303
E-mail adres: jsbakker@molenwereld.nl

dhr. B.H.J. Mols
Provincialeweg Zuid 42, 4286 LM Almkerk,
Tel.: 06-50283248
E-mail adres: bart68@planet.nl

Advertenties:
J. Ottevanger
Molenviergang 2 2761 BK Zevenhuizen
Tel.: 0180-638180 / Fax: 0180-638179
E-mail adres: adv@molenwereld.nl

Abonnementen:
Tel.: +31 (079)-5931303 (na 18.00 uur) / Fax: +31 (079)-5931303
Nederland (€ 47,50) per jaar (incl. 6% BTW).

Overige landen Europa (€ 65,-)
Andere landen prijs op aanvraag.

De abonnementsprijs dient bij vooruitbetaling te worden voldaan.
Abonnementen kunnen op ieder gewenst moment ingaan en worden automatisch verlengd tenzij een abonnement uiterlijk 1 december van het lopende abonnementsjaar schriftelijk wordt opgezegd.
De in het lopende abonnementsjaar (van januari t/m december) reeds verschenen nummers worden na ontvangst van het abonnementsgeld direct toegezonden, indien nog voorradig.

Prijs losse nummers: in Nederland € 6,-;
overig Europa € 7,- (exclusief porto).

Donateurs van de Stichting Molenwereld ontvangen het blad gratis bij een minimum-donatie van € 62,50.

Bankrelatie:
ING: NL86 INGB 0004 5069 35
Rabobank: NL16 RABO 0375 0308 67

Kopij:
Zenden aan de redactie van de Molenwereld,
Moerdijkstraat 39, 2751 BE Moerkapelle.

Lay-out en Druk:
Drukkerij NKB, Waddinxveen, Tel. 0182-39 03 15,
www.drukkerijnkb.nl

ISSN 1387-2974

© COPYRIGHT 2014 Stichting Molenwereld Moerkapelle.
Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar worden gemaakt op welke wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Redactioneel

Het is 25 jaar geleden dat de molen De Vlieger in Voorburg werd verplaatst. Dat was, zeker voor toen, een spectaculaire operatie waarbij De Vlieger haast letterlijk vloog over een spoorwegviaduct, zij het met behulp van een grote kraan. Aart Struijk kijkt terug op het verleden van deze molen, zijn polder en het heden al cultuurmonument in het poldergebied Essesteijn.
'Grensmolens' is uitvoeriger dan de gebruikelijke pagina vanwege een bijzondere gebeurtenis op zeer korte afstand van de Nederlandse grens: de bouw van een standerdmolen in Weseke.
In het vorige nummer kreeg het Leidse verleden van de molen van 't Zand veel aandacht, in dit nummer draait het om de lotgevallen van de molen in 't Zand.
Er zijn molenonderdelen die relatief veel aandacht krijgen, denk maar eens aan assen of roeden; andere komen er bekaaid af. In dit nummer aandacht voor het braadspit, een onderdeel van de korenmolen dat veel van onze lezers onder die naam niet zullen kennen, mogelijk wel onder de foutieve naam kaapstander. Tijd om de zaken eens op een rijtje te zetten.
Met de gebruikelijke rubrieken was ook het oktobernummer weer goed gevuld.

En Balie Kluiver worstelt met molenauthenticiteit. **JSB**

Bij de omslag voorzijde: In Weseke, even over de grens bij Winterswijk, werd dit jaar deze standerdmolen in gebruik genomen, overgeplaatst uit Saksen. Hier is een indrukwekkende prestatie geleverd al zullen mensen die heel erg recht in de molenleer zijn het met gemengde gevoelens bekijken. Dat respect wordt des te groter als men zich realiseert dat Weseke ternauwernood 5000 inwoners telt en dat de dorpsgemeenschap er toch in slaagt een dergelijk project te realiseren. Het sluit naadloos aan bij wat onze columnist Balie Kluiver in het vorige nummer aan de orde stelde over plaatselijke molenkracht (foto Bernhard Fritsche, 23 maart 2014).

Bij de omslag achterzijde: Zomer in de polder. Dat is ook aan de molen van de Waterloospolder bij Rijpwetering te zien. Die staat zoals dat heet 'in het kruis' of 'overhek', teken dat er eigenlijk niet werd gemalen. Er verdampte meer water dan er viel, alhoewel natte zomers of zware buien voor uitzonderingen konden zorgen. Vaak liet dan ook de wind het nog eens afweten met veel narigheid als gevolg, zeker voor de boeren (foto Jacqueline Straathof, 15 juli 2014).

Uw mooiste molenfoto ook in kleur op de achterpagina van de Molenwereld? De achterpagina reserveren wij voor lezers die hun mooiste molenfoto's graag met anderen willen delen. Inzending kan zowel per post als per e-mail. In het laatste geval is wel een voldoend hoge resolutie vereist: minimaal 300 dpi. Inzending kan geen plaatsing garanderen. Er zijn per jaar immers maar elf mogelijkheden en bovendien streeft de redactie naar spreiding per regio en molentype. U kunt uw foto ('s) insturen of mailen naar de redactie van *Molenwereld.*

INHOUD

	pagina
MOLENSACTUEEL	335
DE GRAUWE BEER WEER VERPLAATST *Frans Verstappen*	344
MOLEN 'T VLIEGEND HERT IN 'S GRAVENDEEL DRAAIT WEER	347
NVVM MOLENAARS ACTIEF	349
MOLEN DE VLIEGER 25 JAAR GELEDEN VERPLAATST - Verplaatsing van de oudste poldermolen van Zuid-Holland wordt gevierd *Aart Struik*	350
STANDAARDMOLEN VAN WESEKE *Bernhard Fritsche*	356
UIT 'T KIJKGAT / ZOEKER	363
MOLEN DE HOOP IN 'T ZAND - een Leidse molen in Noord-Holland *J.S. Bakker*	364
KAAPSTANDER	372

Afsluitdatum van de kopij voor het novembernummer van *Molenwereld*:

11 oktober 2014.

Molens ACTUEEL

Informatie voor deze rubriek: Redactie Molenwereld, p/a B.H.J. Mols,
Provincialeweg Zuid 42, 4286 LM Almkerk. Tel.: 06-50283248 / E-mail: bart68@planet.nl

Uw medewerking wordt zeer op prijs gesteld.

Gemeente zoekt eigenaar vervallen molen Adorp

Zoals bekend is molen Aeolus in Adorp er zo slecht aan toe dat het kruis er bij een stevige storm af zou kunnen vallen. Dat is gebleken uit een onderzoek dat de gemeente Winsum heeft laten uitvoeren. De gemeente wil de eigenaar dwingen maatregelen te nemen, maar wie de eigenaar is weet men niet. Het dwangbevel is uitgegaan voordat de vorige eigenaar failliet ging. Wie nu de nieuwe eigenaar is, is nog volstrekt onduidelijk (*Molenwereld* 2014-7/8-251).
Het lijkt er op dat de Aeolus in Adorp opnieuw in handen is gekomen van de vorige eigenaar, zakenman Tóth.

Formeel is de molen aangekocht door TBZ Vastgoed en Beleggingen. Het makelaarskantoor dat de aankoop van de molen in Adorp heeft begeleid, heeft ook ander onroerend goed van Tóth voor TBZ aangekocht.
Het vastgoed uit de failliete boedel van Tóth komt dus weer in één hand en dat doet wat merkwaardig aan. Volgens de makelaar heeft TBZ echter een andere eigenaar. Volgens de Kamer van Koophandel heeft TBZ echter geen werknemers en valt TBZ via via weer onder de Stichting Administratiekantoor Driftakker. Via de Stichting Administratiekantoor Driftakker lijkt Tóth zijn oude imperium en alles wat daarbij hoort weer op te willen bouwen.

Monument of niet: Windlust Burum draait weer

Onder heel grote belangstelling is op 6 september molen Windlust in Burum feestelijk heropend door burgemeester Bilker van de gemeente Kollumerland c.a. en kinderen van basisschool 'Op de Hoogte'. Twee jaar lang is er hard gewerkt, en het resultaat mag er weer zijn: de molen vormt als vanouds het schitterende hart van Burum. Met aandacht voor detail en met respect voor de historie hebben de molenmakers koren- en pelmolen Windlust weer terug gebracht in het dorp. Na het officiële gedeelte werden rondleidingen gegeven. De opening werd tevens aangegrepen

▼De molen van Burum is als een phoenix uit de as verrezen. Zou die mytologische vogel ook een replica geweest zijn? (foto H. Noot, 12 april 2009).

▲De Ceres in Burum is niet alleen inwendig een zeer gave molen, maar in alle seizoenen ook een van de mooiste molendorpsgezichten van Nederland (foto H. Noot, 22 december 2001).

om het boek over de molen, geschreven door Warner B. Banga en Gijs van Reeuwijk, te presenteren. Over de status van de 'nieuwe' molen is de afgelopen weken veel te doen geweest. Minister Bussemaker wil de molen niet opnieuw op de rijksmonumentenlijst zetten, want ze vindt dat er teveel nieuwe materialen zijn gebruikt bij de heropbouw van de molen. Daardoor is de molen volgens Bussemaker een replica geworden. Als de molen wel wordt erkend als rijksmonument, dan schept dat volgens haar een precedent voor soortgelijke gevallen. Het staat de plaatselijke overheid vrij om de herbouwde molen in Burum een lokale beschermde status te geven.

Molen Ceres in Spijk heeft roeden terug

Op 11 september zijn de roeden van molen Ceres in Spijk weer gestoken. De molen is het afgelopen jaar gerestaureerd door molenbouwer Jellema uit Burdaard in opdracht van Het Groninger Landschap (*Molenwereld* 2013-12-424). De restauratieplannen zijn opgesteld door het molenadviesbureau Van Reeuwijk Bouwmeesters. De restauratie is in oktober 2013 gestart met het uithalen van de roeden. Naast de roeden is er ook veel herstelwerk aan de kap van de molen uitgevoerd; diverse balken zijn

►Het als herboren molentje De David in het Openluchtmuseum Het Hoogeland te Warffum Nederland (foto H. Noot, 22 december 2001).

vervangen, de kap van de molen heeft een nieuw rietdek gekregen en de molen is voor het grootste deel weer opnieuw geschilderd. Op 15 oktober zal de volledige restauratie worden afgerond. In overleg met dorpsvereniging Spijk wordt gekeken hoe de molen zo goed mogelijk kan worden ingepast in de gemeenschap. De restauratie van de molen is mogelijk gemaakt door een bijdrage van de Provincie Groningen, het J.B. Scholtenfonds en het Prins Bernhard Cultuurfonds.

Opening De David in te Warffum

Op 29 augustus is onder grote publieke belangstelling de vang gelicht van molen De David te Warffum. De handeling werd verricht door Jan Jansen, de oudste zoon van oud eigenaar Jansen uit Thesinge, die de molen van 1929 tot 1934 in bezit had. Hij en zijn jongere broers behoren tot de laatsten die de oude molen nog in bedrijf hebben gezien.
Jan Jansen verrichtte de handeling samen met kleine David, 3 jaar oud, molenaarszoon uit Eenrum.
Ook is het boek 'Je treft vanzelf de wind' gepresenteerd, een verslag in woord en beeld van de reis van de unieke kleine zaagmolen De David. Het boek is vanaf nu onder andere te koop in de museumwinkel van het Openluchtmuseum Het Hoogeland.

Herstel Babuurstermolen afgerond

Op 11 september zijn de roeden gestoken in de Babuurstermolen te Baburen en daarmee nadert de restauratie van de molen uit 1882 zijn voltooiing.
Op 4 september werden al de vijzel en vijzelbak herplaatst. Ook werd de molenromp de afgelopen tijd opnieuw bekleed met de zeldzame dubbele leipannen. De kosten van de restauratie bedragen ongeveer 170.000 euro. Deze worden gedekt uit de provinciale subsidieregeling monumenten en diverse fondsen. Bouwbedrijf Kolthof uit **Stiens** heeft de restauratie uitgevoerd. De molen kan na de restauratie weer dienst doen als hulpbemaling voor Wetterskip Fryslân bij extreem hoge waterstanden.

Herstel Westermolen Dalfsen ter hand genomen

Op 19 augustus is het herstel van De Westermolen in Dalfsen ter hand genomen. Deze zomer scheurden in de kap beide voeghouten en kwam de molen tot stilstand. De problemen begonnen met een scheurtje aan het uiteinde van één van de balken. Samen met de Zwolse bedrijven Ekker Monumentenadvies en technisch adviesbureau Alferink heeft de gemeente vervolgens een plan van aanpak opgesteld. Daaruit bleek dat er onder meer kunststof pennen in de voeghouten moeten worden gelijmd. Een stalen constructie rondom de balken moet het geheel weer optimaal verstevigen. De kosten van het herstel, uitgevoerd door Kolthof, bedragen ongeveer 13.000 euro.

Biotoopbedreiging De Vlijt in Meppel

De Stichting Oud Meppel vreest voor de toekomstige windvang van molen De Vlijt. Op last van de Raad van State moet de gemeente de maximale bouwhoogte op het perceel Sluisgracht 13 aanpassen. Hierdoor mag de eigenaar bij eventuele nieuwbouwplannen tot 12 meter hoog gaan. Het bestaande pand staat binnen een straal van 25 meter van de molen, die een stellinghoogte van 9,10 m heeft. Op het hoogste punt zou de bebouwing de wind uit de molenwieken houden. De uitspraak volgt op een bezwaar dat door de eigenaar van het perceel was aangetekend tegen het bestemmingsplan Meppel-Centrumschil waarin de maximale bouwhoogten in de binnenstad zijn vastgelegd. In het voorheen geldende bestemmingsplan gold er voor zijn perceel namelijk een goothoogte van 12 meter en een bouwhoogte van ongeveer 18 meter. In het nieuwe bestemmingsplan werd dit 9 en 12 meter. Aangezien het perceel in de molenbeschermingszone viel zou de bouwhoogte slechts 8 meter mogen worden. Stichting Oud Meppel voelt zich in de hele procedure gepasseerd.

Roedebreuk De Konijnenbelt in Ommen

De onlangs gerestaureerde molen De Konijnenbelt te Ommen (*Molenwereld* 2013-9-296) staat weer stil. Op 16 augustus is tijdens het draaien de as gedompt. Hierdoor raakte een roede het stellinghek en kwam de molen met gebroken roede to stilstand. Gelukkig deden er zich geen persoonlijke ongelukken voor. Ook in de molen is schade ontstaan aan het gaande werk.

▼De molen Konijnenbelt in Ommen met de geknakte roede (foto F. Weemaes, 26 augustus 2014).

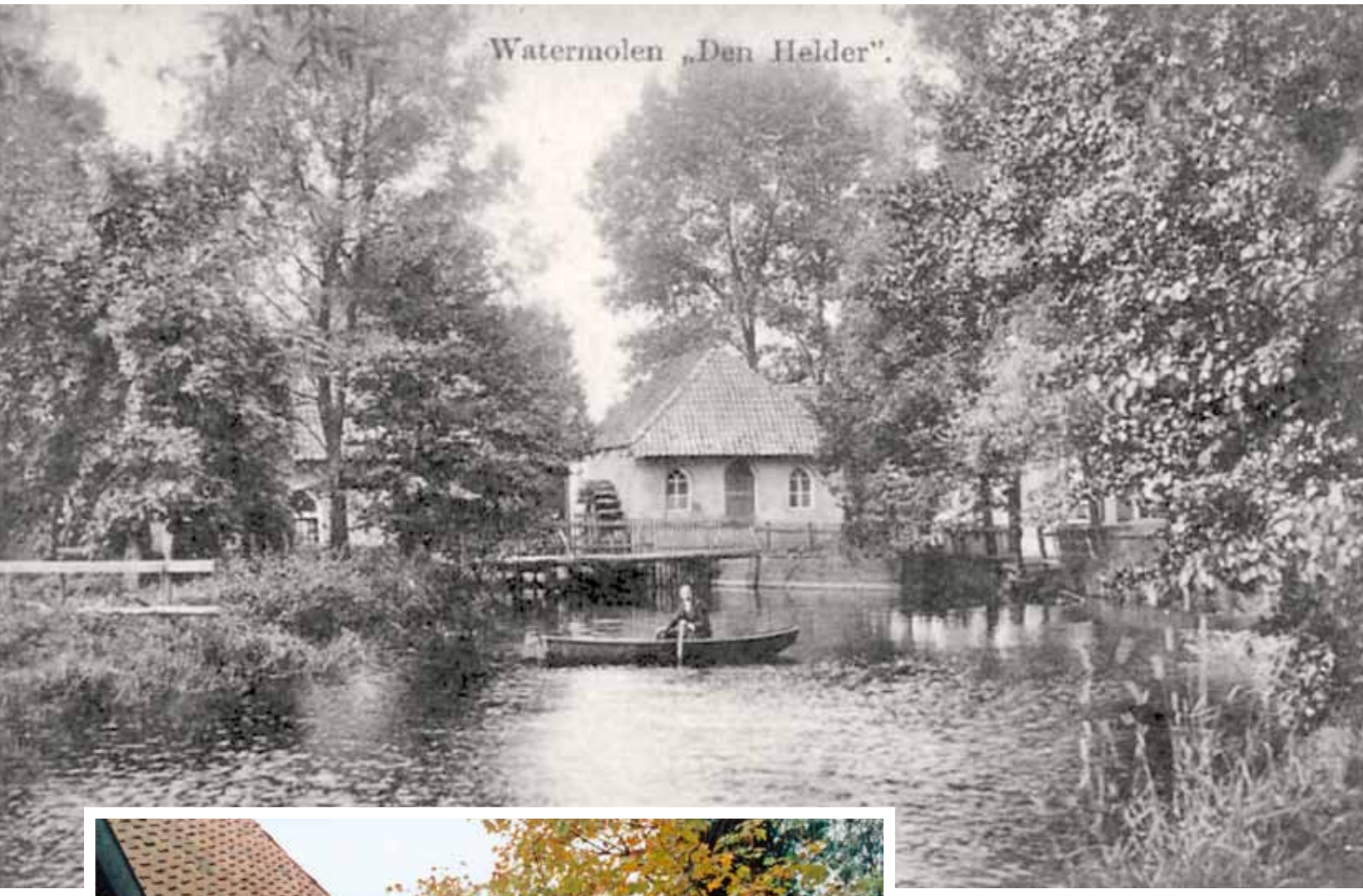

▲Oude ansichtkaart van de molen Den Helder op de Aaltense Slinge in Winterswijk met rechts de korenmolen en links de oliemolen

▲De dubbele molen Den Helder in 1997; rechts de korenmolen, links de oliemolen (foto jsb, 25 oktober 1997). Bestand: Winterswijk Helder jsb 1997-10-25.jpg

Watermolen Den Helder in Winterswijk verkocht en opgeknapt

De dubbele watermolen Den Helder of Plekenpolsemolen op de Boven-Slinge bij Winterswijk is verkocht en wordt vanaf dit najaar gerestaureerd. In de gebouwen aan weerszijden van de beek komen 5 huurappartementen. De nieuwe eigenaar is de Winterswijker Hans Jansen. De ondernemer zette op 28 augustus zijn handtekening onder de koopcontracten en laat momenteel de plannen voor restauratie uitwerken. De werkzaamheden omvatten ook het herstel van twee waterraderen aan de molengebouwen. Dat worden zowel een houten rad als een stalen exemplaar. Het stalen rad zal gebruikt gaan worden om elektriciteit op te wekken. Ondernemer Jansen wil nog dit jaar met de restauratie beginnen, omdat hij dan kan profiteren van de door de provincie toegezegde subsidie van 750.000 euro. Ook maakt hij nog gebruik van de lage btw-regeling van de rijksoverheid.
Ook de gemeente Winterswijk en Waterschap Rijn & IJssel zijn bij het project betrokken. De gemeente zorgt voor de opknapbeurt van de houten brug. Het waterschap neemt het stuwrecht over van de horecaondernemer en gaat de kademuren en de stuw herstellen.

Nieuwe fundering voor De Bonte Hen

Oliemolen De Bonte Hen krijgt een nieuwe fundering. De vloer is op sommige plekken al tien centimeter verzakt. Vijf jaar geleden werd gemerkt dat een van de heien tegen het rieten molenlijf aankwam. Door een deel van de balk te zagen, werd het probleem tijdelijk opgelost. Toen de molen in 1975 in de huidige vorm werd opgebouwd aan de Kalverringdijk, is de meer dan driehonderd jaar oude fundering niet aangepakt. De Bonte Hen staat nog op 'hele dunne paaltjes van vijf meter', die in bosjes zijn aangebracht onder de acht

▶Oliemolen De Bonte Hen aan de Kalverringdijk in Zaandam (foto Martin Bus, 7 februari 2011).

stenen penanten. Op 17 augustus is molenmakerij Saendijck begonnen met het loshalen van de vloerdelen. Vervolgens halen zij de balklaag weg om ruimte te maken voor Zaanse funderingsspecialist De Coogh. Naar verwachting is begin 2015 de fundering klaar en de molen weer recht gezet. De werkzaamheden kosten in totaal 180.000 euro. De provincie Noord-Holland heeft een subsidie van 36.000 euro beschikbaar gesteld, de rest is bijeengebracht door fondsen en gulle gevers.

De Mallemolen in Gouda wordt geschilderd

In overleg met Gemeente Gouda zal de Vereniging van Goudse Molenaars de komende tijd één van Gouda's markante monumenten, de Mallemolen, gedeeltelijk voorzien van nieuwe verflaag. Na opleveringen in 2010 en nadat deze nog altijd werkende poldermolen vele seizoenen de wind en regen getrotseerd heeft, werd het duidelijk dat de Mallemolen, wel een schildersbeurt kon gebruiken.

Geldzorgen rond molen de Rooie Wip in Hazerswoude

Het bestuur van de stichting die de Rooie Wip in Hazerswoude onderr haar hoede heeft, heeft meer dan veertigduizend euro nodig om de renovatie van de molen te kunnen betalen. Tijdens herstelwerkzaamheden in mei is een tegenvaller aan het licht gekomen. Toen bleek onder andere dat de fundering in zeer slechte staat verkeert. De heipalen zijn niet verrot, maar afgesleten doordat er honderd jaar water langs heeft gevloeid. De onderhoudsreserve van de stichting, 33.000 euro, is onvoldoende groot om alle kosten te dekken. Het rijk heeft al toegezegd op voorhand subsidie te zullen betalen. Het bestuur roept bedrijven en particulieren op om geld te doneren om de herstelwerkzaamheden te kunnen financieren. De gemeente Alphen aan de Rijn heeft aangegeven niet bij te zullen springen in de kosten, anders dan de jaarlijkse bijdrage van 2.800 euro.

Molen van Sassenheim gebed zonder einde?

Het bestuur van Stichting De Molen van Sassenheim blijft ten strijde trekken tegen het besluit dat de molen niet gerestaureerd mag worden in complete staat. De jarenlange strijd (*Molenwereld* 2014-6-212/213) wordt door de stichting

▶De Rooie Wip in Hazerswoude (foto D. Kenbeek, 3 september 2014).

voortgezet. Na de restauratie van de stenen onderbouw die inmiddels succesvol wordt geëxploiteerd en waar diverse verenigingen maatschappelijke instanties een dankbaar onderkomen vinden, is de finishing touch nog steeds niet in zicht. In 2013 stemde de gemeenteraad met 13 tegen 12 stemmen tegen om het bestemmingsplan zo aan te passen dat de molen weer in oude glorie hersteld kon worden. Een beroep van de stichting bij de Raad van State om dit besluit ongedaan te maken werd afgewezen. Het is een juridische rompslomp geworden en nu stapt de stichting naar de rechter om op basis van het 1999 vastgestelde bestemmingsplan Centrum- en Zuid alsnog haar gelijk te halen.

Molenonderscheiding voor broers Cor en Jan Noorlander

De broers Cor (85) en Jan (78) Noorlander hebben zaterdag 13 september een onderscheiding gekregen van de Vereniging De Hollandsche Molen te Amsterdam. De Noorlanders – zij wonen respectievelijk in Nieuw-Lekkerland en Streefkerk - hebben een levenlange verbintenis met de molens in de Alblasserwaard.
De onderscheidingen – het Certificaat van Verdienste – werden zaterdag uitgereikt door landelijk voorzitter Nico Papineau Salm tijdens de afsluiting van de succesvolle tweede SIMAV Molendag. De Noorlanders stopten per 1 januari met hun molenaarschap. De wieg van Cornelis Noorlander stond in de vroegere Sluismolen aan de Tiendweg op het molencomplex Streefkerk. Jan Noorlander werd in dezelfde omgeving geboren, maar dan in de nog bestaande Achtkante Molen. Cor Noorlander is ondermeer molenaar geweest van de Kortlandse Molen te Alblasserdam en van de Achtkante Molen in Streefkerk. Jan Noorlander heeft ondermeer gedraaid op Overwaard 6 te Kinderdijk (nu van de Swek) De Liefde en de Broekmolen te Streefkerk. Het molenaarsgeslacht Noorlander gaat terug tot 1817. Uit een publicatie over de Noorlanders blijkt dat sinds dat jaar 28 Noorlander-mannen hebben gediend op 23 molens. Cees Noorlander (64) – zoon van Cor – is nu de laatste molenaar in de Alblasserwaard met de naam Noorlander; hij is verbonden aan de Oude Weteringmolen in Streefkerk. De kleinzoon van Cees, een zoon van zijn dochter, zal wellicht de familietraditie voortzetten. **SIMAV.**

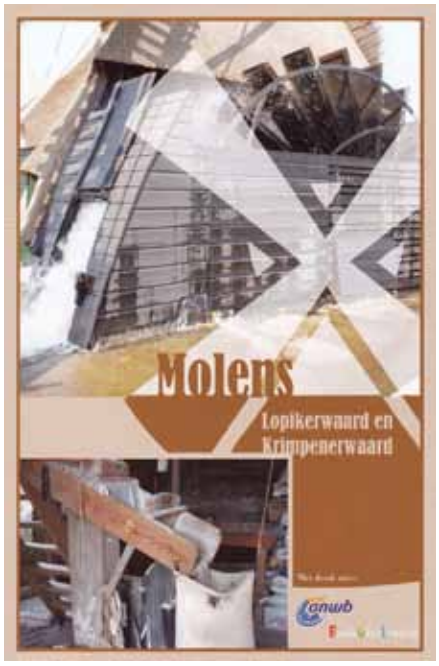

▲De broers Noorlander met de hen toegekende Certificaten van Verdienste, links Cor, rechts Jan (foto Hans de Groot).

Molendag Lopikerwaard en Krimpenerwaard

Op zaterdag 25 oktober organiseren de molenaars in de Lopikerwaard en de Krimpenerwaard een regionale molendag. In 1992 werd dit voor de eerste keer gedaan. De deelnemende molens zijn opengesteld tussen 10.00 en 17.00 uur.
Bewoonde molens zijn alleen onder voorwaarden toegankelijk voor (leerling-)molenaars. De volgende molens doen mee: Gouda: De Mallemolen; De Roode Leeuw; Molen 't Slot, Haastrecht: De Haastrechtse molen; Boezemmolen nr. 6, IJsselstein: De Windotter, Krimpen ad IJssel: De Schelvenaer, Reeuwijk: De Oukoopse molen, Bergambacht: De Arend, Vlist: De Bachtenaar; Bonrepasmolen, Lopik: De Middelste Molen, Montfoort: De Valk, Nieuwerkerk aan den IJssel: Windlust. De route langs de molens is op de molendag op de molens verkrijgbaar.

Derde Rabo Molendag Hoeksche Waard

Op 18 oktober organiseren de molenaars van de Hoeksche Waard voor de derde keer de Rabo Molendag Hoeksche Waard. In het nationaal landschap Hoeksche Waard staan nog 12 windmolens, waaronder 10 korenmolens en 2 poldermolens. Alle 12 molens zijn te bezoeken en zullen bij voldoende wind draaiend, of zelfs malend, te bewonderen zijn. Molenaars en vrijwilligers vertellen u graag de geschiedenis en werking van hun molen. Tevens doen er dit jaar ook weer een aantal molen-gerelateerde deelnemers mee, waaronder de 'Stoomgenerator' in Goudswaard (stoommachine met oude werktuigen), 'De Oude Bakkersschuur' te Maasdam (bakkerijmuseum van bakker Jan de Koning die o.a. warme 'moliebollen' verkoopt) en museum 'Het Land van Strijen' te Strijen (fotopresentatie over de verdwenen molens van Strijen). De molendag staat dit jaar in het teken van de molenbiotoop, de omgeving rond de molens. Het publiek kan bij elke molen zijn molentocht beginnen. Bij de eerste molen die zij bezoeken krijgen zij een stempelkaart aangeboden, waarmee bij 5 stempels een gratis pannenkoek (p.p.) kan worden verdiend. Tot 5 uur 's middags kunnen zij bij Peter Pan, recreatieoord Binnenmaas, terecht voor deze overheerlijke pannenkoek. Op de achterzijde van deze stempelkaart is eveneens aanvullende informatie opgenomen over de deelnemers van deze molendag, zoals adressen en wetenswaardigheden. Op vertoon van deze stempelkaart kan men eveneens bij enkele horecagelegenheden (vermeld op de stempelkaart) korting verkrijgen op een kopje koffie of thee.

Hertogin van Brabant in Drunen wordt eindelijk gerestaureerd

De zwaar in verval geraakte korenmolen de Hertogin van Brabant in Drunen wordt gerestaureerd. Jaren knokte eigenaar Van Tuyl voor subsidie in die broodnodige opknapbeurt (*Molenwereld* 2014-4-135). Uiteindelijk is dat gelukt en legt de Provincie Noord-Brabant het leeuwendeel van de restauratiekosten op tafel. Eind augustus is De Jongh Molenbouw uit Veldhoven met de voorbereidende werkzaamheden begonnen voor de restauratie. Eind 2015 moet de restauratie zijn afgerond.

Nieuwe toekomst voor Sint Jansmolen in Spaubeek

De stichting IKL (Instandhouding Kleine Landschapselementen) en de exploitant van de Sint Jansmolen aan de rand van Spaubeek willen de watermolen weer aan de praat krijgen en de molenomgeving flink opwaarderen. De 14e eeuwse korenmolen ligt droog sinds het waterschap in 1965 de loop van de Geleenbeek heeft verlegd. De huidige exploitant van de Sint Jansmolen, waarin sinds 2013 een brasserie is gevestigd, vindt de reactivering van de molen helemaal passen in het ondernemersbeleid van de gemeente Beek.

Nationaal Monumentencongres 2014

Op 13 november 2014 vindt in Haarlen het Nationaal Monumentencongres plaats met als thema 'Ziel en zakelijkheid, ondernemend met monumenten'. De exploitatie van een monument is geen sinecure. Het congres van november is er op gericht het ondernemen in een monument meer kans van slagen te geven, en wel duurzaam. Wat zijn de succesvolle voorbeelden en waar liggen de kansen? Wat gebeurt er in de markt? En wat is de juiste mix tussen Ziel en Zakelijkheid? Een monumentale herenboerderij in Oost-Groningen vraagt om een heel ander businessmodel dan een industrieel complex in het westen van het land. Wie maakt het succes: de ondernemer, de locatie of het object?

In 't kort

- De dorpsraad **Groessen** acht voorgestelde plannen om de molen in Groessen weer tot een complete molen te maken onhaalbaar.
- Frits Botter heeft per 1 september de bedrijfsvoering overgenomen van de beroepsmatig in bedrijf zijnde molen De Hoop in **Oud-Zevenaar**. De molen blijft wel eigendom van Jan Pijnappel.
- In opdracht van Het Utrechts Landschap zijn schilders in augustus en september aan het werk geweest om de Binnenmolen te **Rhenen** een verfbeurt te geven. Behalve het houtwerk is ook de molenromp grondig aangepakt. Ook zijn twee schoren vervangen.
- Aan weerszijden van het kanaal tegenover krijtmolen d' Admiraal te Buiksloot te **Amsterdam** zijn nieuwe

▼De Sint Jansmolen in Spaubeek (foto Donald Vandenbulcke, 23 juni 2010)

►De korenmolen De Welvaart in Groessen is een van de laatste door sloop verloren gegane molens in Nederland, onttakeld in december 1984. Een come-back van deze grote dorpskorenmolen zit er zeker voorlopig niet in (foto Donald Vandenbulcke, 15 juli 2009).

walbeschoeiingen aangebracht. Vooraf zijn er aan de molen metingen verricht en foto's gemaakt. Dit om naderhand te kunnen zien of er door trillingen schade is ontstaan.

- Molenstichting Johannes Bos uit Koedijk heeft 2.500 euro gedoneerd aan Stichting de Zijper Molens, als bijdrage aan de restauratie van Molen van afd. Noorder M in **Sint Maartensvlotbrug**.
- De Tweede Broekermolen in **Uitgeest** is in september ingepakt en wordt behandeld tegen de bonte knaagkever.
- Op 1 september zijn de roeden uit de standerdmolen te **Asten** gehaald. De kwaliteit ervan wordt door Adriaens Molenbouw beoordeeld om te bepalen of herstel nog mogelijk is.
- In september is de Stichting Behoud Molen Desiré in het leven geroepen na een verzoek om hulp van de eigenaar van molen Desiré te **Megen**, Wim van de Camp. De molen heeft een restauratie nodig die circa 250.000 euro zal gaan kosten.
- In oktober start de gemeente Rucphen met de laatste werkzaamheden aan molen De Hoop in **Sprundel** voordat het gebouw begin volgend jaar wordt overgedragen aan een plaatselijke stichting. Die nieuwe stichting gaat het gebouw voorlopig tot 2019 onderhouden en beheren.

Molenkalender 2014

18 oktober 2014 Rabo Molendag Hoeksche Waard
25 oktober 2014 Molendag Krimpenerwaard en Lopikerwaard
26 oktober 2014 Rijnlandse Molendag

▼Heien voor het aanbrengen van walbeschoeiingen bij krijtmolen d'Admiraal te Amsterdam (foto: H. Noot, 1 september 2014).

Grip houden

Naar aanleiding van het artikel onder bovengenoemde titel in *Molenwereld* 2014-7/8 stuurde de heer Carsten Lucht uit Stuhr ons bijgaande foto van het kruiwerk van de Moorseer Mühle in Abbehausen bij Bremerhaven, waar de geleideschijf voor de kap nog meer instelmogelijkheden biedt dan de in het artikel genoemde.
We danken de heer Lucht hartelijk voor zijn reactie. ***jsb.***

De geleideschijf voor de kap in de Moorseer Mühle (foto Carsten Lucht, 23 augustus 2014).

-ADVERTENTIES-

wakker
zeilmakers sinds 1933

Gerenommeerd adres voor molenzeilen
Uitvoerbaar in copes, wk 77 en katoen
Div. mogelijkheden in kleur en touwwerk

Zeilmakerij D.Wakker b.v. • Tel. (010) 591 22 88
Scheldeweg 7 • Fax (010) 591 29 85
Ind. terrein 'Nieuwe Waterweg' • Mail info@wakker.nl
3144 ES Maassluis • Site www.wakker.nl

MOLENSTEENMAKERIJ

HANS TITULAER

voorheen
HEINRICH VAN HEES

Voor de beste kunstmaalstenen als ook blauwe basaltlavamaalstenen.
Tevens wrijfstenen, kweernen (romeins model)
demonstratiestenen (doorsnede: 10, 15 of 20 cm.)
en huishoudmolens.
Zeer snel en vakkundig scherpen van uw molenstenen en maaltechnische adviezen.
www.molenstenen.nl
Werkplaats: Rijksweg 146 6586 AB Plasmolen, Nederland
Telefoon: 024-696 36 54 / Fax: 024-696 36 57
GSM: 0653667686 / E-mail: molensteenmakerij@planet.nl

Houtcompagnie BV
ALMENUM

Houthandel
Zagerij
Import

Voor molenrestauraties

EIKEN- EN BILINGA STAMMEN IN VOORRAAD
In te zagen volgens bestek en tekening

Verder:
Iepen • Bolletrie • Steenbeuk • Douglas
Larix • Azobé • Noord Noors Grenen

Kanaalweg 108 • 8861 KJ Harlingen • Tel. 0517 - 41 33 77 • Fax 0517 - 41 48 73 • www.houtcompagnie.nl

ADVERTEREN IN MOLENWERELD

MOLENS ZIJN ONS ERFGOED!

Om dit alles te kunnen blijven volgen verschijnt er 11x per jaar *'Molenwereld'*.

U heeft de mogelijkheid om in dit magazine te adverteren en zo uw (molen) steentje bij te dragen aan de verschijning van'Molenwereld'. Ook eenmalige advertenties kunnen geplaatst worden.

De opmaak voor de advertentie kan eventueel door ons (gratis) verzorgd worden.

Mail voor informatie naar:

adv.@molenwereld.nl

De Grauwe Beer weer verplaatst

Frans Verstappen

Na vele jaren van voorbereiding waarbij de nodige tegenslagen overwonnen moesten worden, werd op dinsdag 9 september j.l., onder ideale weersomstandigheden, molen De Grauwe Beer in het Limburgse Beesel verplaatst. En dit was niet de eerste verplaatsing van deze houten achtkant.

▲De stroppen worden vastgemaakt.

▲Het begin: alles staat gereed.

▲De kap verheft zich.

▲Wachtend op de takels.

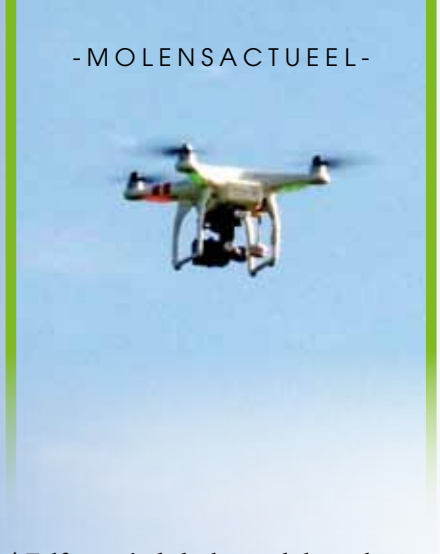

▲Zelfs vanuit de lucht wordt het gebeuren gevolgd.

▲Joep Derckx kijkt toe hoe de molen opnieuw op reis gaat.

In 1614 werd in het Westzijderveld aan de Zaan De Grauwe Beer gebouwd als eerste houtzaagmolen-bovenkruier van Nederland.
Omdat een stoommachine in 1889 het werk van de molen overnam, werd hij tot de stelling afgebroken en later in onderdelen over het water naar Beesel getransporteerd, en daar in het gehucht Ouddorp tot korenmolen omgebouwd.
Het was Heinrich Cuypers die de molen in 1891 naar Limburg haalde. Hij was eerder molenaar in Tegelen en vestigde zich aan de markt in Beesel.
In dat jaar schreef W.Buys Pzn 'een overdenking van den molen De Grauwe Beer en een hartelijk vaarwel aan de Zaanstreek en Zaandam bij zijn smartelijke verbanning naar Limburg'.
Men zag de zeldzame, bijna driehonderd jaar oude Grauwe Beer namelijk niet graag verdwijnen.
Deze overdenking is terug te vinden in het boek *Zwaaiende Wieken* van H.A.Visser uit 1946.

Oorlog

De molen is, zoals zovele molens in Midden Limburg, tijdens de Tweede Wereld Oorlog zwaar beschadigd. Het duurde tot 1952 alvorens de molen helemaal hersteld werd. Dit gebeurde door de molenmaker Willem Adriaens en zijn zoon Sjors – ook Jos of George genaamd - uit Weert. Bij het herstel werden zoveel mogelijk gebruikte onderdelen toegepast. De as en de roeden kwamen van de windmolen van Thorn. Omstreeks 1950 werd deze molen Zeldenrust onttakeld en in onderdelen verkocht. De roeden en de as gingen zodoende naar De Grauwe Beer die door beschietingen in de oorlog zwaar beschadigd was. In gesprekken met de onlangs 90 jaar geworden Sjors Adriaens vertelde hij dat de roeden met een mallejan naar Beesel gebracht werden en dat bij een spoorweg overgang een ketting brak waardoor de roeden op de rails terecht kwamen. Het treinverkeer was gelukkig niet zo intensief dan tegenwoordig en even later kon de tocht, zonder verdere brokken, voortgezet worden.
Ook vertelde de heer Adriaens dat hij graag bij molenaar Cuypers werkte. Hij was ook brouwer!
In het najaar van 1952 was de Grauwe Beer gereed en werd in december feestelijk in gebruik genomen.
In het boek *De molen in ons volksleven* van A. Bicker Caarten uit 1958 staat het volgende over de opening: 'Na de plechtige ingebruikstelling van de herstelde windkorenmolen 'de Grauwe Beer' aldaar op 20 december 1952 strooide de zuster van de mulder manden met appels en noten hoog uit de molen ter tractatie van de vele dorpskinderen, die op de molenbelt stonden.
Na de laatste restauratie is de molen na 1955 niet veel meer gebruikt.

Stilstand en verval

Door de opkomst van de intensieve veehouderij en mengvoeders was Cuypers naderhand overgegaan tot het installe-

▲De kap blijft hangend in de lucht op zijn beurt wachten; eerst moet de romp verhuizen.

▲De vang is een stutvang, maar met een vangtrommel: de zaanstreek en het zuiden verenigd.

▲De kap hangt te wachten; de luchtreis voor het achtkant gaat beginnen.

▲Veel belangstelling; een schip vaart in de diepte door de Maas. Het is nauwelijks voorstelbaar dat de rivier de molen soms in het water zet.

▲Het achtkant wordt verheven.

ren van een hamermolen en mengketel die in de windmolen werden geplaatst. De molen bleef stil staan en dit had gevolgen voor de houtenromp. In 1968 werden de herstelkosten begroot op 10.000 gulden.

Restauratie en verplaatsing

In 1974 werd de molen en de ondergrond, die nu als eigenaar Baer Cuypers had, aangekocht door Joep Derckx, advocaat van beroep. Met medewerking van de Monumentenzorg en met ondersteuning van de Limburgse Molenstichting werden stappen ondernomen om de molen te restaureren. Deze weg verliep moeizaam, de gemeente had plannen om woningbouw te realiseren op het grondgebied van de molen. In 1981 werd besloten om de molen te verplaatsen naar een locatie waar een goede molenbiotoop op lange termijn verzekerd moest zijn. Dit leidde naar een perceel aan de westzijde van de huidige Kerkeveldweg. De verplaatsing en wederopbouw werd uitgevoerd door Harrie Beijk molenbouw uit Afferden. Provinciale Waterstaat, verantwoordelijk voor o.a. de Maas, gaf advies dat er nabij de Maas de molen herbouwd kon worden. Rekening houdend met een overstromingsrisico van 1x in de 250 jaar.
Op 8 oktober 1983 werd de nieuwe molen, identiek aan de oorspronkelijke molen, op feestelijke wijze heropend.

Overstromingen

In februari 1984, dus kort na de ingebruikname, trad de Maas buiten haar oevers en kwam de Grauwe Beer bijna een halve meter in het wassende water te staan. Hier bleef het niet bij: in 1993 was het weer raak, evenals in 1995, 2003 en ook in 2011. Toen in 2003 de Maas de molen onder water zette, was het voor de gemeente Beesel, die intussen eigenaar van de molen was, aanleiding om te onderzoeken of het verplaatsen van de molen naar een plek buiten de gevarenzone tot een mogelijkheid behoorde. Het Stichtingsbestuur, opgericht in 1996, was met dit voorstel akkoord en er werd op zoek gegaan naar een geschikte locatie. Na diverse toelichtingen en verklaringen viel de keuze op een hoger gelegen deel van het eigen terrein, 1.20 m. hoger. Met die 1.20 m. zou het overstromingsrisico teruggebracht worden tot 1x in 1250 jaar. Hiermee ging men aan de slag en door de diverse instanties werd positief gereageerd en werden de vergunningen verleend.

Weer verplaatsing

Nu, bijna twaalf jaar na het initiatief voorstel tot verplaatsing, is molenmaker Harrie Beijk aangezocht om de molen opnieuw te verplaatsen.
De kosten voor verplaatsing zijn, volgens de berichten in het gemeentelijk blad, 330.00 euro. De provincie Limburg betaalt 117.000 euro en de gemeente Beesel, sinds 1997 eigenaar van de molen, betaalt 200.000 euro. De verplaatsing werd uitgevoerd door het molenmakersbedrijf Beijk B.V. uit Afferden. Op 9 september verhuisde de molen met behulp van twee grote kranen naar zijn nieuwe standplaats. Bijgaande foto's geven er een beeld van (alle foto's auteur).

▼De romp staat op zijn nieuwe plaats. De kraan links zal de kap overpakken van de andere en hem op de romp zetten.

▼Landing op de nieuwe onderbouw; de vierde in successie voor deze molen.

▼De beurt is aan de kap.

Molen 't Vliegend Hert in 's-Gravendeel draait weer

▲'t Vliegend Hert, feestelijk versierd ter gelegenheid van de officiële opening op 27 augustus (foto Stichting Molens Binnenmaas)

De korenmolen 't Vliegend Hert te 's-Gravendeel is sinds 31 maart van dit jaar eigendom van de Stichting Molens Binnenmaas die zich inzet voor de instandhouding van de molens in de Gemeente Binnenmaas. Omdat er in deze molen nog diverse voorzieningen moesten worden aangebracht, was de molen de afgelopen tijd niet voor het publiek toegankelijk. De werkzaamheden aan de molen zijn nu afgerond en 27 augustus is de molen officieel in gebruik genomen. De openingshandeling is verricht door de heer mr. drs. A.J. Borgdorff, burgemeester van de gemeente Binnenmaas. Aansluitend hebben mevrouw J. van Waterschoot, manager vastgoed van HW Wonen en de heer C. van Heesen, voormalig eigenaar/molenaar de molen onder leiding van de huidige vrijwillige molenaar, Floris van Hoogstraten de vang gelicht. Na het officiële gedeelte was er voor het aanwezige publiek de gelegenheid om de molen te bezichtigen.
De uit 1858 daterende molen heeft het in de afgelopen halve eeuw moeilijk gehad.

De eerste honderd jaar van het bestaan van 't Vliegend Hert was zijn glorietijd. Er werd graan gemalen, eerst op windkracht en later door middel van gedeeltelijk elektrische aandrijving. De draaiende wieken van 't Vliegend Hert waren toen een vertrouwd beeld in 's-Gravendeel. In 1951 werd het malen op windkracht beëindigd en was het afgelopen met het bekende beeld van die dagelijks rondwentelende wieken op de Molendijk.

▲Op de balie bij het moment suprême: v.l.n.r. oud-eigenaar C. van Heesen, mevrouw J. van Waterschoot en Floris van Hoogstraten (foto Stichting Molens Binnenmaas).

▲Burgemeester Borgdorff opent de molendeur (foto Stichting Molens Binnenmaas).

Twee fasen "Een paar jaar geleden is de molen gedeeltelijk gerestaureerd", zegt Jan Booden, voorzitter van de Stichting Molens Binnenmaas. "Toen onze Stichting op 31 maart van dit jaar de molen overnam, wisten we dat er nog veel moest gebeuren. Nu zijn de eerste fase van die werkzaamheden afgerond. Het gaat daarbij om de reparatie of vervanging van essentiële onderdelen van het gaande molenwerk en het aanbrengen van voorzieningen ten behoeve van onze vrijwilligers en de bezoekers. Daarbij speelt veiligheid een belangrijke rol. Verder zal de molen worden voorzien van sanitair en een eenvoudige pantry. Alles bij elkaar een heleboel werk, waarmee we nu klaar zijn."
In het komend najaar zal de molen voorzien worden van een nieuwe staart. Dat wordt een spectaculair karwei. De tweede fase van de herstelwerkzaamheden is voor begin volgend jaar voorzien. Die werkzaamheden zullen zich voornamelijk beperken tot de stenen romp.

NVVM
Nederlandse Vereniging van Molenmakers

**Molens restaureren en onderhouden vraagt om vakmanschap en jarenlange ervaring.
Die vindt u bij de leden van de Nederlandse Vereniging van Molenmakers.
De bedrijven die het logo van de NVVM voeren staan borg voor.....**

kwaliteit en deskundigheid.

Nederlandse Vereniging Van Molenmakers

*Gecertificeerde Molenmakersbedrijven

NVVM-molenmakers ACTIEF

NVVM
Nederlandse Vereniging van Molenmakers

▲Het inhijsen van een nieuwe stijl.

▲De nieuwe stijl moet uiteraard goed aansluiten op de oude bindbalken en korbeels, foto 17 juni 2014.

J.K. Poland BV.
BROEK OP LANGEDIJK
MOLENMAKERIJ SINDS 1919

Wij zijn al enkele maanden bezig met de restauratie van de molen van de afdeling Noorder-M van de Zijpe- en Hazepolder, eigendom van de Stichting De Zijper Molens. We hebben inmiddels twee achtkantstijlen en drie velden vernieuwd voor wat betreft veldkruisen, regels enz. We moeten nu, medio september, nog één achtkantstijl vernieuwen.

Alle afbeeldingen: J.K. Poland B.V.

▲Het uithalen van de roeden, foto 14 mei 2014.

◄Het klaarmaken van een nieuwe achtkantstijl in de werkplaats, foto 12 juni 2014.

►Werk aan een nieuwe stijl, 7 juli 2014.

Aart Struijk

Molen De Vlieger 25 jaar geleden verplaatst

Verplaatsing van de oudste poldermolen van Zuid-Holland wordt gevierd

Op 16 oktober 2014 is het vijfentwintig jaar geleden dat molen De Vlieger in Voorburg werd verplaatst naar zijn huidige locatie in het poldergebied Essesteijn. Het was een spectaculaire gebeuren toen het houten achtkant door een kraan over het spoorviaduct werd getild. Vele duizenden mensen hebben hun nachtrust opgeofferd om dat te kunnen zien. De operatie werd 's nachts uitgevoerd, omdat de stroom van de bovenleiding moest worden gehaald. Om de verplaatsing te vieren is het op 16 en 17 oktober vanaf 16.00 uur open dag bij De Vlieger en laat molenaar Bram Zonderop de molen een etmaal lang draaien. (afb. 2)

De Binckhorstmolen, de voorganger van De Vlieger

In 1446 is aan de Haagsche Vliet een poldermolen gebouwd, de Veenmolen die de naast gelegen Veenpolder moest bemalen. In 1461 was een tweede molen nodig, omdat één molen niet genoeg was voor het gehele poldergebied. De nieuwe molen werd bij kasteel Binckhorst gebouwd. Deze molen moest de erachter gelegen Binckhorstpolder bemalen en werd de Binckhorstmolen genoemd. (afb. 3)

In het begin van de zeventiende eeuw bleek dat deze tweede molen onvoldoende functioneerde, omdat hij niet op de goede plaats stond om de landerijen achter in de polder ook droog te houden. In 1620 besloot het polderbestuur om de Binckhorstmolen te vervangen en een nieuwe molen te bouwen langs de Broeksloot in het midden van de polder. De nieuwe molen werd weer de Binckhorstmolen genoemd, en was oorspronkelijk een binnenkruier. Later werd hij De Vlieger genoemd, naar Arij de Vlieger die er in het begin van de achttiende eeuw werkte. Ook werd duidelijk dat in de Veenpolder een tweede molen moest komen: de

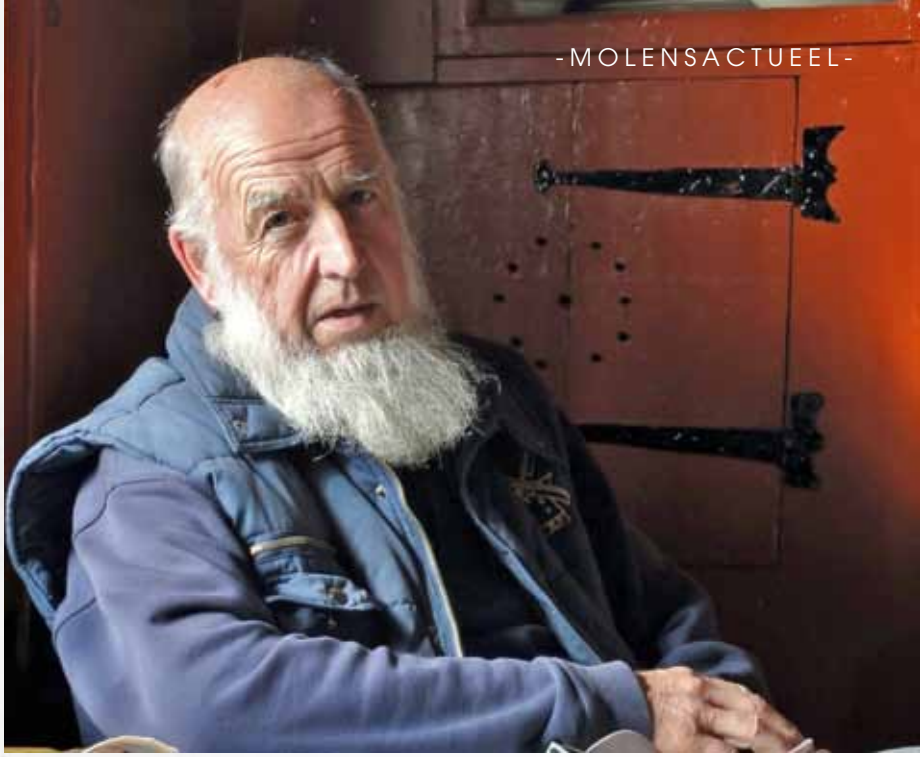

▲2. Molenaar Bram Zonderop.

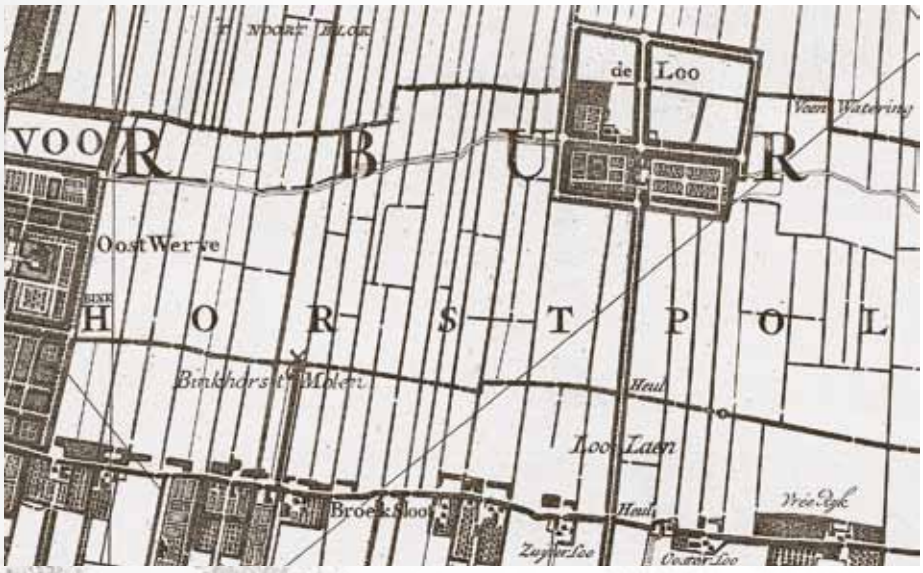

▲3. Detail van de kaart van Kruikius (1712) met de Binckhorstmolen.

◄1. Molen De Vlieger op zijn oude plaats aan de Broeksloot omstreeks 1930.

►4. Het gemaal aan de Van Woudekade in Voorburg.

▲5. De handtekening van Arij de Vlieger in 1713.

Nieuwe Veenmolen die in 1654 werd gebouwd. Jarenlang hebben deze drie molens gezorgd voor de bemaling van de beide naast elkaar gelegen polders. (afb. 1 en 5)

Bemaling overgenomen door machines

In 1872 is de Oude Veenmolen afgebroken, omdat aan de Van Woudekade een stoomgemaal was gebouwd. (afb. 4) Dat gemaal zorgde nu samen met de twee overgebleven windmolens voor de bemaling van de polder. In 1879 werden de Veenpolder en de Binckhorstpolder op bestuurlijk niveau samengevoegd onder de naam Veen- en Binckhorstpolder.
Het scheprad is in 1916 vervangen door een centrifugaalpomp en in 1942 is de aandrijving geëlektrificeerd. De centrifugaalpomp had zo'n grote capaciteit (74 kub/min.) dat er voor De Vlieger en de Nieuwe Veenmolen veel minder werk was. Beide molens waren wel geheel maalvaardig en werden daarom achter de hand gehouden om bij calamiteiten te worden ingezet. Het Hoogheemraadschap van Delfland heeft De Vlieger in 1952 overgedragen aan de gemeente Voorburg.

Volledig ingebouwd en dreigende afbraak

Na de oorlog waren er plannen voor de aanleg van een nieuwbouwwijk in de directe omgeving van De Vlieger en de molen stond eigenlijk lelijk in de weg. Door de verstedelijking was de bemalingsfunctie van de molen bovendien komen te vervallen, omdat het water in het gebied werd afgevoerd via de riolering. Er gingen stemmen op om de molen maar af te breken, maar dat ging gelukkig niet door. In 1966 werd verplaatsing van de molen overwogen, maar een eerste kostenberekening viel zo hoog uit dat de gemeente ervan afzag. Langzamerhand werd De Vlieger geheel ingebouwd door flats en vlak naast de molen was zelfs een sporthal gebouwd. Van een goede windvang was allang geen sprake meer. (afb. 6)In de jaren '80 besloot de gemeente het gebied rond de molen een nieuwe bestemming te geven. Toen kwam het oude plan weer naar voren om De Vlieger toch maar te verplaatsen. Vlakbij de boerderij Essesteijn in Voorburg was een stuk

▲6. De molen raakte vanaf de jaren 60 geheel ingebouwd.

▲7. De bouwput in het polderlandschap Essesteijn in 1990.

▶8. De kraan en de dieplader aan het werk.

▲9. Op 16 oktober 1989 werd het achtkant voorzichtig opgehesen.

▲10.De molenromp hangt enkele meters boven de grond.

land - door de gemeente het polderlandschap genoemd - en dat was een geschikte plaats voor de molen. In 1987 werd door de gezamenlijke Voorburgse serviceclubs stichting *'Molen De Vlieger, geef hem de ruimte'* opgericht, met als doel de molen in bedrijfsklare staat te behouden voor de gemeenschap.
De gemeente Voorburg had inmiddels besloten dat de financiering van de verplaatsing werd gekoppeld aan de aanbesteding voor het nieuwbouwproject. De projectontwikkelaars dienden die kosten in hun plannen en voorstellen op te nemen. Op die manier hoefden geen acties te worden gevoerd om de verplaatsing te financieren.

De verplaatsing in 1989

De verplaatsing gebeurde in de nacht van 16 op 17 oktober 1989, maar tevoren waren reeds de nodige voorbereidende werkzaamheden verricht. De wieken, de staartbalk en de schoren waren al afgenomen en tijdelijk naast de molen neergelegd. De kruipaaltjes waren verwijderd en de binnenmuren waren gedeeltelijk weggehaald en losgemaakt van de houten constructie. De schoepen waren van het scheprad afgehaald om het onderwiel en de wateras te kunnen vervoeren. In de polder Essesteijn was een bouwput gemaakt en was begonnen om de funderingen aan te leggen. Achter de nieuwe plaats van de molen was een sloot gegraven, zodat er toevoer was van polderwater voor de waterloop. (afb. 7)

Op 16 oktober verscheen op de Allard Piersonkade een 400-tons kraan die de molen moest optakelen. Enige tijd later kwam de dieplader voorrijden waarmee de molen zou worden vervoerd. Eerst werd de kap eraf gehaald en naast de molen gezet. Om de houten molenromp - de achtkant - te kunnen optake-

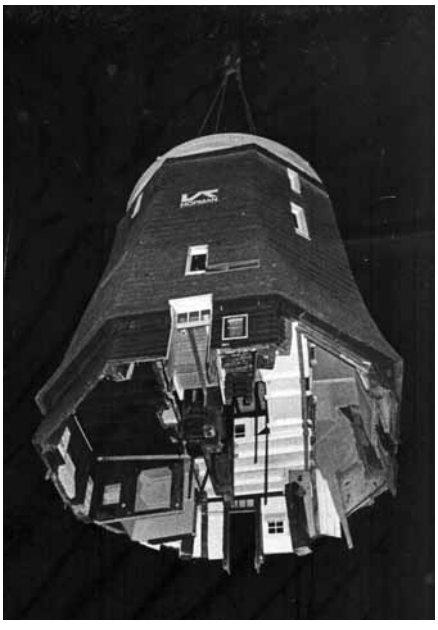

▲11. Een mooi gezicht als De Vlieger over het viaduct wordt getild.

▶12.De achtkant wordt 's nachts over het spoorviaduct gehesen (foto Lagerwaard)

len, waren binnenin staalkabels aangebracht die de nodige stabiliteit moesten geven. (afb. 8, 9, 10) Toen was het zover, dat de molenromp van 35 ton langzaam werd opgehesen en op de dieplader werd gezet. Ook de kap en de beide roeden gingen mee en 's avonds om 22.00 uur zette de truck zich in beweging. De verplaatsing gebeurde 's nachts, omdat de molen en de kap over het spoorviaduct van de Hofpleinlijn getild moesten worden. Daarvoor was het nodig dat de stroom van de bovenleiding werd gehaald. Het treinverkeer had er op die manier het minste last van. (afb. 11 en 12)
Vanwege het uitzonderlijke vervoer had de gemeente maatregelen genomen, en tijdelijk een aantal verkeerslichten en lantaarnpalen weggehaald. De dieplader met de molenromp, de kap, het onderwiel en de andere onderdelen was vroeg in de ochtend aangekomen bij de polder Essesteijn.
Met de opbouw van de molen moest nog enige tijd worden gewacht want de fundering was nog niet klaar. Pas in mei 1990 kon de molen weer draaien; de officiële opening was op 9 juli van dat jaar. (afb. 16)
Na de verplaatsing bleek dat enkele belangrijke onderdelen zo slecht waren, dat herstel of vernieuwing noodzakelijk was. De voeghouten - dat zijn de dragende balken van de kap - werden grondig aangepakt, en ook de windpeluw en de staartbalk bleken slecht te zijn. De restauratie is pas in 1995 volledig afgerond.

▲14. Na de verplaatsing is de molen ingericht als museum.

▼13. Molen De Vlieger is nog geheel maalvaardig.

▼15.Wethouder Mijdam komt regelmatig op bezoek bij De Vlieger (foto Ot Douwes).

17. De Vlieger in het polderlandschap Essesteijn.

De Vlieger als molenmuseum

Sinds de verplaatsing in 1989 is molen De Vlieger ingericht als museum. (afb. 13 en 14) De molen is nog geheel maalvaardig, verkeert momenteel in een uitstekende staat en is met zijn bouwjaar van 1621 de oudste poldermolen van Zuid-Holland. De molenaar en een enthousiast team van vrijwilligers zorgen ervoor dat de molen goed wordt onderhouden. Daarbij wordt gezorgd dat de authenticiteit en de karakteristieke eigenschappen van de molen zoveel mogelijk behouden blijven.
De vrijwilligers zorgen ook voor de rondleidingen en laten de bezoekers kennismaken met een echte Hollandse poldermolen. Zij geven uitleg over de werking en de functie van de poldermolen, de waterbeheersing in de polders, de verschillende soorten industriemolens, en het leven en wonen in een molen anno 1900. Zo wordt getracht de belangstelling voor molens bij het publiek te vergroten. Voor buitenlandse toeristen is de poldermolen een goed voorbeeld van het Nederlands cultureel erfgoed.

Ook een belangrijke educatieve functie

Sinds 2008 is molen De Vlieger deelnemer aan het gemeentelijk Cultuurmenu. Jaarlijks brengen vele honderden scholieren van het basisonderwijs een bezoek aan de molen. Door een van de vrijwilligers is een eigen lesbrief 'De poldermolen' opgesteld. De deelname aan het educatief programma is een groot succes en de leerlingen zijn enthousiast. De Voorburgse wethouder Heleen Mijdam laat zich regelmatig op de hoogte stellen over de gang van zaken en heeft al meerdere malen het molenseizoen geopend of het startschot gegeven voor diverse evenementen. (afb. 15)

De gemeente Leidschendam-Voorburg, die eigenaar is van de molen, wil poldergebied Essesteijn maken tot een gebied met een hoge recreatieve waarde, met behoud van een stukje polderlandschap. De Vlieger heeft op zijn nieuwe plaats dus een goede bestemming, waar de herinnering aan de Veen- en Binckhorstpolder wordt levend gehouden. (afb. 16 en 17)

▶16. Het wiekenkruis van De Vlieger.

Grens molens

Bernard Fritsche

Standerdmolen van Weseke

Weer met wieken, 15 december 2013.

Op 12 april 2014 werd de standerdmolen van Weseke officieel in bedrijf gesteld in het bijzijn van vertegenwoordigers van de politiek en de geestelijkheid en belangstellenden uit de bevolking. Het mooie weer schiep alle voorwaarden voor een gezellige gebeurtenis, hoewel de wind op zich wachten liet. Met deze inwijding is de droom om in Weseke weer een windmolen te hebben vervuld. Tot in de dertiger jaren van de vorige eeuw telde Weseke nog twee molens. Het duurde in totaal vijf jaar voordat het project gerealiseerd was, ongeveer twee jaar daarvan was gemoeid met de eigenlijke herbouw.

De molen werd oorspronkelijk in het jaar 1848 door molenaar Gottlieb Freygang in Krippehna aan Wölkauer Straße 22 gesticht. Krippehna ligt bij Eilenburg in Saksen; in de buurt van Leipzig. Bij de molen werd in de jaren 1863/65 nog een boerderijtje gesticht. In 1866 ging het volledige bezit over op Freygangs dochter Pauline en haar echtgenoot, molenaar Friedrich August Kuhne. In 1902 ging alles over aan hun zoon Paul Kuhne. In 1952 nam molenaar Oswald Kuhne de molen over. Oswald Kuhne was vanaf 1957 Obermeister van alle molenaars in de kreis Eilenburg.
In het jaar 1905 werd de molen door een windhoos opgetild. Daarbij brak de steenbalk. De ontstane scheur werd steeds groter. Desondanks bleef de molen op windkracht in bedrijf. In 1952 volgde complete ombouw op elektrische aandrijving. Daarbij werden alle voor een windmolen zo kenmerkende onderdelen als de wieken, de as, het bovenwiel en andere onderdelen verwijderd. In 1960 werd het bakkersgemaal opgegeven, maar het boerengemaal zette men voort.
Oswald Kuhne hield de molen nog tot 1980 in bedrijf totdat hij toen op grond van zijn leeftijd het ambachtelijke bedrijf stopte. Wel werd daarna nog gemalen voor kleine klanten en eigen gebruik. In 1994 werd het malen volledig gestaakt wegens de slechte toestand van de molen.
In 1995 werd met de afbraak van de molen begonnen, waarna de onderdelen werden opgeslagen in een boerderij in Paunzhausen bij Pfaffenhofen in Beieren.

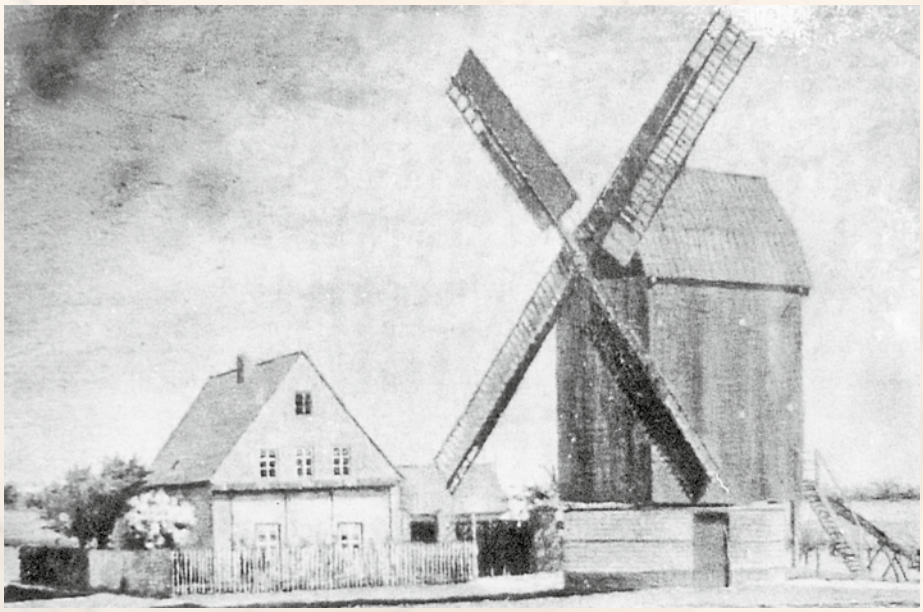

▲De molen van Weseke nog in welstand op zijn oorspronkelijke plaats in Krippehna.

◄De molen in Krippehna nog in vol bedrijf; bij de trap molenaar Oswin Kuhne (foto Günter Rapp, 28 mei 1976).

Het begon met een advertentie in het tijdschrift van de boerderijbelangengroep *Der Holznagel* dat een standerdmolen wegens omstandigheden beschikbaar was. Josef Benning, de erevoorzitter van de heimatverein in Weseke en de belangrijkste initiatiefnemer van het molenproject nam met de toenmalige eigenaar contact op en gaf aan dat hij geïnteresseerd was in een aankoop. In de daarop volgende bestuursvergadering van de heimatverein deed Benning verslag van zijn activiteiten en vestigde er de aandacht op dat de molen het hiaat in het project 'van koren tot brood' kon sluiten. Dat project werd al van de kant van de Heimatverein met schoolklassen uitgevoerd.
Omdat een voornemen als een molen te herstellen en weer op te bouwen kostbaar is en veel tijd eist riep het plan aan alle kanten scepsis op. Toen in het jaar 2009 door de stad Borken, de spaarbank Westmünsterland en de Borkener Zeitung de ideeënwedstrijd 'I can, you can. Borken' was uitgeschreven werd door de heimatverein het molenproject voorgedragen. Op grond van de pedagogische achtergrond won men de

◄De molen in Krippehna in 1995; een jaar tevoren werd nog in gemalen op de elektromotor (foto Willem Roose).

1

3

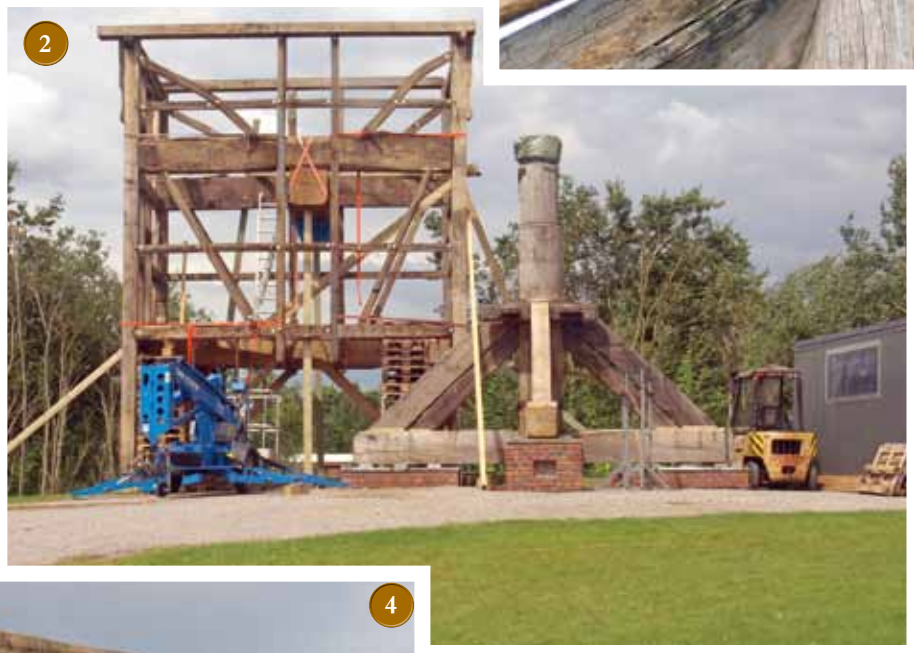
2

eerste prijs ter hoogte van 10.000 euro. Daarmee was een basis gelegd voor de financiering van de aankoop van de molenonderdelen.
Op basis van het molenproject kwamhet in hetzelfde jaar nog tot de oprichting van de Wieseker Mühlenverein met als voorzitter Christian Rottstegge.
Voor de aankoop bezichtigde de molenvereniging de molenonderdelen in Paunzhausen. Met deze rit ging ook müllermeister en molenspecialist Karl Flück uit Raesfeld mee. Op grond van de staat van de molenonderdelen was men het er wel

4

5

1 Het kruiswerk op de nieuwe standplaats; 23 juni 2012.

2 De kast op zijn plaats, 3 augustus 2012.

3 De constructie van de zetel.

4 De kast in opbouw, 29 juli 2012.

5 De deur, 9 september 2012.

6 Het betimmeren van de kast, 20 oktober 2012.

7 De kap is dicht: de meiboom geplaatst! 31 maart 2013.

▲Het bovenwiel; de houten as heeft een ijzeren kop, 12 april 2014.

Zijaanzicht; de molen verloochent zijn Saksische wortels niet!

over eens dat men voor een zeer moeilijke opgave stond. Toch werd met het geld van de prijs en verdere financiële steun tot aankoop van de molenonderdelen overgegaan.
In oktober 2009 werd de aanvraag voor een bouwvergunning bij de stad Borken ingediend welke in december 2011werd verleend. Verder moest ook het bestemmingsplan gergeld worden.
Nadat de toegang, de molenberg en de fundamenten in orde waren gebracht volgde in maart 2012 het leggen van de eerste steen.

De molenonderdelen werden per vrachtwagen van Beieren naar Weseke vervoerd en vervolgens in een hal van een bevriende ondernemer opgeslagen. Erhard Jahn was adviserend architect. Hij is ook bekend als voorzitter van het Deutsche Gesellschaft für Mühlenkunde und Mühlenerhaltung (DGM e.V.). In het voorjaar van 2012 werden de vier wanden van de molenkast gerestaureerd en naar de molenlocatie vervoerd. In juni 2012 werd de standerd gesteld. In juli 2012 werd de kap gerestaureerd en met de opbouw van de kast begonnen. In augustus 2012 werd de kast op de standerd gezet. Daarna werden de wanden van de kast betimmerd.
In november 2012 werdmet het maken van de schaliën voor de dakbedekking begonnen. In totaal zijn met de hand 6000 schaliën gemaakt.
Begin maart 2013 kwam molenmaker Martin Zecher uit Wittendörp in de buurt van Schwerin met het door hem gemaakt bovenwiel en ook de as naar Weseke en heeft met Christian Rottstegge en zijn team de noodzakelijke voorbereidingen voor het plaatsen in de kast getroffen. Na een laatste hand volgde de montage.

Op 23 maart 2013 werd de kap op de kast gezet: kapbier ofwel het Richtfest!
De standerdmolen in opbouw nam ook deel aan de Duitse molendag 2013 onder

▶De kap betimmerd met schaliën, 24 augustus 2013.

▲Het luien is handwerk, 12 april 2014.

het motto: 'niet voorbijrijden maar rustig bekijken'. Daarbij kon een groot aantal bezoekers geregistreerd worden.
Tijdens de opbouw van de molen kwamen er van meerdere kanten subsidies en giften. Eén actie verdient bijzondere aandacht: in april 2013 organiseerden de scholen, kinderverblijven en verenigingen een sponsorloop voor de opbouw van de molen. Op 29 mei 2013 was het zover. De overhandiging van de opbrengst van de scholen aan de molenvereniging vond in de Roncalli basisschool plaats. Vertegenwoordigers van de leerlingen overhandigden in totaal 9614 euro aan de molenvereniging.
Tenslotte nog een paar feiten over de sponsorloop: erwerden 2150 rondjes gelopen, wat neerkomt op ongeveer 4300 km. Ongeveer zeventig personen assisteerden bij de dag.
In augustus 2013 werd de staart aangebracht, de wieken in december.

De roeden zijn gemaakt door de firma Vaags uit Aalten en dragen de nummer 304 tot 307 (vier halve roeden). Het gaat om zeilroeden met een totale lengte van 18,71 m. De doorsnede van het bovenwiel is 3,80 m en het telt 48 kammen. Het schijfloop telt 11 staven.
De stenen - kunststenen - hebben een doorsnede van ongeveer 1,40 m. De loper weegt bijna een ton, de ligger ongeveer 500 kg.

Erhard Jahn merkte bij zijn openingstoespraak op dat hij het nooit voor mogelijk gehouden had dat uit een oorspronkelijk ongeregelde hoop brandhout die duur vanuit Beieren naar het Münsterland was overgebracht, zoiets goeds geschapen kon worden. In totaal is ongeveer 60 procent van de voorhanden onderdelen door nieuw vervangen. Erhard Jahn zei dat hij aan de uitnodiging graag gehoor heeft gegeven, omdat hij weliswaar in de afgelopen jaren vier of vijf opbouwen van molens beroepshalve heeft verzorgd

◄Het steken van de staartbalk, 29 mei 2014.

▲Martie te Brake legt een zeil voor, 12 april 2014.

▲Openingsfeest, 12 april 2014; met de microfoon: Erhard Jahn.

en begeleid, maar dat het toch niet veel voorkomt dat een molen twee keer zijn geboortedag meemaakt: na 1848 nog een keer op deze dag. Restauratie is dagelijks werk, maar dat ongeveer 60 procent volledig nieuw gemaakt moet worden is een uitzondering.
De totale kosten van de restauratie bedragen bijna 210.000 euro. Voor de aankoop van de molen onderdelen was daarbij 15.000 euro inbegrepen wat achteraf een geslaagde investering blijkt te zijn.
In totaal leverde de molenvereniging ongeveer 6500 uur als vrijwilligerswerk.

Op donderdag 27 maart 2014 werd voor het eerst op de steen gemalen. De wielen stonden goed op steek, maar kammen en staven moesten nog wel schoongemaakt worden en gesmeerd met bijenwas. Het erste graan werd geschonken door een landbouwer en uiteraard gemalen. Het meel is in een zakje gedaan, voorzien van datum en verzegeld; bewaard voor het nageslacht. Per slot is het het eerste meel dat na 66 jaar of nog langer dat in Wieseke op de wind is gemalen.
De molen zal in de toekomst regelmatig in bedrijf zijn, ook om de belofte van het project 'van graan tot brood' waar te maken. Daarom volgen op dit moment 7-8 leden van de molenvereniging de opleiding tot molenaar. Die opleiding wordt verzorgd door Martie te Brake uit Bredevoort. Hij was ook al in de opbouwfase bij het molenproject betrokken. Totdat de opleiding van de molenaars voltooid is - gepland in maart 2015 - mag alleen Martie te Brake de molen laten malen; gevolg van de wetgeving in Duitsland. Verzoeken om de molen te bezichtigen zijn evenwel welkom. Informatie is er ook op het internet te vinden: www.weseker-muehlenverein.de

Alle foto's, tenzij anders vermeld, Bernhard Fritsche.

▲Erhard Jahn, architect en voorzitter van het Deutschen Gesellschaft für Mühlenkunde und Mühlenerhaltung (l) en Müllermeister Karl Flück. Karl Flück heeft veel vakkennis en maakte de eerste tekeningen voor de molenvereniging, 12 april 2014.

▶De inwijding van de molen, pater Marek Dziedzic en dominee Uwe Weber zegenden de nieuwe standerdmolen in. 12 april 2014.

Uit 't kijkgat

De leugen in de molen

Het heeft minister Bussemaker in haar wijsheid behaagd om de herbouwde molen van Burum een plaats op de rijksmonumentenlijst te onthouden wegens gebrek aan authenticiteit. Die was bij de brand van 2012 verloren gegaan. Wat er nu staat is een replica van de oorspronkelijke molen. Het valt allemaal moeilijk te ontkennen. Toch vind ik het allemaal erg kort door de bocht, want als het op authenticiteit (van zelfs rijksmonumentale) molens aankomt krijg ik niet zelden een heel vieze smaak in mijn mond.
Om maar een voorbeeld te noemen: restauraties. Er zijn, nog niet eens zo heel erg lang geleden, 'restauraties' uitgevoerd, waarbij het lijkt alsof zelfs de minister via haar onderhorigen lak heeft aan authenticiteit. Ik herinner mij nog levendig een artikel in dit blad 'Gerommel in Maasbommel' over de restauratie van de molen aldaar. Mijn tenen staan nog krom. Dat is maar één voorbeeld, maar de rij is moeiteloos uit te breiden. Dakleer dat zonder noodzaak werd voorvangen door riet. In Kolham weten ze er alles van hoe zo iets kan uitpakken. Kruilieren die zonder enige noodzaak zo nodig vervangen moesten worden door een kruirad. Het is niet moeilijk om meer voorbeelden te geven; kleurstelling bijvoorbeeld? Het lijkt soms wel alsof voldoen aan een stereotiep molenideaal veel belangrijker is dan het authentieke karakter. Om nog even bij restauraties te blijven: het verwijderen van allerlei machines en motoren omdat ze niet beantwoorden aan het stereotiepe molenbeeld is toch ook niet anders dan afbreuk doen aan het historische karakter? Het beroep van de minister op authenticiteit roept bij mij een heel wrange smaak op. Als je het mij vraagt is het authentieke karakter van de molen in Burum, ondanks het feit dat die een replica is, veel hoger dan van zo'n 'verleugende' molen. En die zijn er meer dan mij lief is.
Nog een voorbeeld: herbestemming. Nog niet zo lang geleden keerden de toenmalige Rijksdienst voor de Monumentenzorg zich tegen herbestemming; eigenlijk moet ik zeggen de aanpassingen die voor herbestemming noodzakelijk waren; juist omdat die aanpassingen het historische karakter van de molen aantastten. Het lijkt mij een juist inzicht te zijn geweest. Hooguit bewilligde men in een andere functie als men de overtuiging had dat de molen anders ten dode opgeschreven was. Nu staat men veel positiever tegen over nieuwe bestemmingen en stapt men veel gemakkelijker over aanpassingen heen, zelfs als die zonneklaar het historisch karakter van de molen aantasten. Ik begrijp wel waarom; plat gezegd een centenkwestie. Dat er geld nodig is, is buiten kijf, maar ik kan mij niet aan de indruk onttrekken dat men wel erg makkelijk door de wind is gegaan. Mijns inziens zouden herbestemmingen echt een laatste redmiddel moeten blijven.
Een derde voorbeeld, van immaterieel karakter, is het historische verhaal. Een molen, een monument zegt niks. Het zijn mensen die het verhaal vertellen en het is juist dit verhaal dat het monument zijn historische waarde geeft. Ik ben er van overtuigd dat men de molen van Burum een authentiek historisch verhaal kan laten vertellen, ook al is het een replica; net zo goed als ik er van overtuigd ben dat men een 'echte' monumentale molen een aanvechtbaar verhaal kan laten vertellen dat daardoor afbreuk doet aan de authenticiteit van de molen, hem tot een 'valse profeet' maakt en hem in het tegendeel verkeert wat hij behoort te zijn. Minister Bussemaker heeft geen ongelijk als zij stelt dat het de molen van Burum aan materiële authenticiteit ontbreekt, maar het verhaal stinkt wel.

Balie Kluiver

De heer Esselink uit Delft brent de 'Zoeker' uit het vorige nummer thuis als de Clarissa Maria in Rijswijk. Hij schrijft: 'De 'Zoeker' uit Molenwereld 184 toont ons de Vliet tussen Delft en Rijswijk met de zaagmolen Clarissa Maria aan het Jaagpad, gezien naar het noordwesten. Op de oudste kadastrale kaart van 1812 staan er aan de westzijde van de Vliet tussen Delft en Rijswijk zes industriemolens aangegeven: vier snuifmolens, een trasmolen en een papiermolen. In de tweede helft van de 19e eeuw verdween de ene na de andere molen. Na het afbranden van snuifmolen De Hoop in 1889 bleef trasmolen Het Fortuin als enige over. In verband met het verbreden van de Vliet werd deze molen in de jaren 1892/94 naar achteren verplaatst en herbouwd als houtzaagmolen, en tevens omgedoopt tot Clarissa Maria. Maar de molen stond beter bekend als de molen van Visbach, naar de laatste eigenaar. De molen was een voorbeeld van de laatste generatie houtzaagmolens, die uitgerust waren met een dubbel zaagwerk, dus met twee keer drie zaagramen. Maar al in 1908 is het gedaan met de windaandrijving. Het *Leidsch Dagblad* van 2 oktober 1908 meldt: 'De houtzaagmolen bij de kalkovens op het Jaagpad van Delft naar de Hoornbrug wordt afgebroken. De zagerij zal voortaan op meer moderne wijze worden aangedreven, Jammer van den molen, die zoo'n mooie stoffeering was van het Hollandsch landschap daar langs de vaart.' Het bovenachtkant werd in 1911 grotendeels afgebroken. De zagerij, die aangedreven werd door een 30 PK dieselmotor, was nog tot in de jaren 60 in gebruik. Toen was al duidelijk, dat het bedrijf moest verdwijnen in verband met het doortrekken van de A4. In het voorjaar van 1979 werd de zagerij afgebroken. Nog bruikbare onderdelen werden door de gemeente Rijswijk opgeslagen en kwamen via de Zaanstreek uiteindelijk in Krimpen aan de Lek terecht, om daar gebruikt te worden voor de herbouw van de houtzaagmolen 'Weltevreden'. Een brand in december 2008 betekende het einde van de herbouwplannen.
In Rijswijk zelf is van de molenrijkdom langs de Vliet niets meer terug te vinden. Wel kreeg de brug over de Vliet de naam Het Fortuin en twee andere viaducten heten

Het Lam en De Hoop. De steen uit de Clarissa Maria, die herinnerde aan de verbouwing tot houtzaagmolen, is bewaard gebleven en bevindt zich in het Museum Rijswijk. De kalkovens op de zoeker werden in 1953 afgebroken.'
Ook de heer Barendse uit Poeldijk brengt de molen thuis als de Clarissa Maria.
We danken beide heren hartelijk voor de oplossing.

De nieuwe 'Zoeker'; mogelijk een Duitse molen, maar welke?

Wie helpt? Reacties a.u.b. te richten aan de redactie van de Molenwereld, Moerdijkstraat 39, 2751 BE Moerkapelle, e-mail: redactie@molenwereld.nl.

J.S. Bakker

Molen De Hoop in 't Zand

- een Leidse molen in Noord-Holland

▲Staatsiefoto van De Hoop in 't Zand een eeuw geleden. De kleuren van het kruis zijn opvallend, maar kwam in de duinstreek meer voor: lichte roeden en windborden met donkergroene voorzomen. De korenmolens van Petten en Schoorl hadden het ook. Het is nu nagenoeg geheel verdwenen, ook aan de molen van 't Zand. Verder valt het lage baliehek op. De staanders voor de balie zijn delen van oude roeden. Links de 'boet of berghuis' en het nieuw gebouwde huis.

In een vorig artikel maakten we duidelijk dat Leidse houtzaagmolen De Haan naar alle waarschijnlijkheid als korenmolen De Hoop in 1865 aan een nieuw leven in 't Zand - tussen Schagen en De Helder - begon. In dit artikel vervolgen wij de levensloop van De Haan in Noord-Holland die het zijn eerste eigenaren niet goed afging.

Arian M.H. Smit vergiste zich weliswaar in de Zaanse herkomst van De Hoop, maar beschreef de geschiedenis van de opeenvolgende eigenaren van de molen van 't Zand uitstekend in zijn boek. Die geschiedenis laat hij beginnen met de aankoop van een stuk grond door Gerrit de Vries uit Anna Paulowna in 't Zand op 1 juni 1865. De Vries laat daar een molen op bouwen door Pieter Wilms uit Barsingerhorn.

In het vorige artikel verwees ik al naar een advertentie in de *Opregte Haarlemsche Courant* van 29 mei 1865 waarin Wilms vraagt om het binnenwerk van een korenmolen. Aan het gaandewerk van een zaagmolen in een korenmolen heb je niet zoveel. Smit legt de link tussen

▲De korenmolen Zeewijk in Petten, waar de familie Zeeman het molenaarsbedrijf begon.

de advertentie, de bouw van de molen in 't Zand en Wilms als de molenmaker omdat Wilms niet alleen de molen bouwt, maar bij hypotheekacte van 12 januari 1866 De Vries 5.000 gulden leent en 'een zeer onlangs nieuw gebouwde Wind Koornmolen met daarbij staand nieuw woonhuis en daarbij gebouwde nieuwe boet of berghuis' in onderpand krijgt. Deze hypotheek in combinatie met de advertentie wijzen onmiskenbaar uit dat Wilms de maker van de molen is geweest.

Indeling

Keunen neemt in het door hem in 2005 opgestelde bestek voor de restauratie van de molen op basis van overlevering aan dat de stenen op een halve zolder op de begane grond in de molen gelegen hebben. Ik noemde reeds dat die begane grond laag was. Keunen wijst er op dat twee korbeels in de stijlen 4 en 5 (naar hun merken) al in een heel vroeg stadium zijn weggehaald (nu, bij de restauratie zijn ze weer aangebracht). Was de begane grond al laag; voor de halve zolder waar de stenen op lagen geldt dit nog eens te meer. De korbeels moeten op die halve zolder enorm in de weg gezeten hebben. Met goed fatsoen kon

▼(v.l.n.r.)Door het hogere muurwerk en de verlengde achtkantstijlen is de hoogte tot de eerste zolder ongeveer een meter toegenomen. De oorspronkelijke afstand van de halve zolder met de stenen tot de baliezolder zal niet veel afwijken van de nieuwe halve zolder tot de baliezolder nu. Het is geen wonder dat de korbeels flink in de weg zaten voor de stenen; geen wonder dat men er al bij de bouw in 't Zand twee liet vervallen (foto H. Noot, 21 april 2014).

De molen met de in 1920 gebouwde motormaalderij met het platte dak naast de molen. Aanvankelijk werd de wind als het zo uitkwam nog gebruikt zoals uit deze ansichtkaart blijkt.

De door de motor aangedreven maalstoel op de begane grond. Achter de maalstoel de beide nieuw aangebrachte korbelen (foto H. Noot, 21 april 2014).

▲Zeeman deelde waarschijnlijk het enthousiasme voor een Brons-motor niet.

men niet achter de stenen om. Om die reden kan men de korbeels bij de bouw weggelaten hebben. Het zou dan betekenen dat deze halve zolder tussen de stijlen 3, 4, 5, en 6 heeft gezeten. De lagering van de windas tussen de stijlen 1 en 8, dus tegenover de stijlen 4 en 5, kan ook in die richting wijzen. Duidelijke sporen van de aanwezigheid van de halve zolder waar dan ook zijn evenwel maar moeilijk te ontdekken.

De indeling is tamelijk afwijkend. Standaard zou men - zeker bij drie bindlagen - verwachten dat op bindlaag 1 de baliezolder, tevens maalzolder komt; de zolder erboven (op de tweede bindlaag) de steenzolder en dan de kapzolder; eventueel de baliezolder maalzolder met de stenen op die zolder op een halve zolder met daarboven een aparte luizolder.

Dat zou dus hier allemaal niet het geval zijn. Nu waren er molenaars die de stenen graag laag in de molen hadden. Dat spaarde trappen lopen en vergemakkelijkte het helpen van klanten.

Eerder zagen we, in *Molenwereld* 2001-11-294, 295, hoe molenaar Witte van de molen van De Cocksdorp verzocht om de stenen in zijn te herbouwen molen niet op de eerste zolder te leggen, maar onder in de molen, waardoor een situatie moet zijn ontstaan als in 't Zand. Aangezien de draagbalk in 't Zand op de eerste bindlaag lag en nog ligt betekent het dat de baliezolder de spoorwielszolder was en tevens de stortzolder. Dat scheelt dus inderdaad heel wat werk. Niet voor niets zei Witte dat hij er een knecht mee kon uitsparen. Mee ook over dit onderwerp in *Molenwereld* 2001-11 aan de hand van de molen van Ottoland.

Nu, bij de restauratie is in de molen van 't Zand een geheel andere situatie ontstaan. De stenen op de wind liggen nu op een maalstoel op de baliezolder, zodat de indeling heel anders is dan die vroeger was.

Kommer en kwel in successie

Gerrit de Vries houdt het niet lang uit als molenaar. Hij verkoopt de molen op 21 december 1868 voor 5700 gulden aan Jan Spaans jr, de burgemeester van Barsingerhorn. Spaans had eerder, op 17 mei 1866 de vordering van Wilms op de Vries overgenomen. Een verkoop aan de hypotheeknemer is meestal een veeg teken, zeker wanneer, zoals in dit geval het koopbedrag gelijk was aan de

▲Fabricagegegevens op de Ruston-motor die nu in de 'motorboet' bij de molen in 't Zand staat (foto jsb, 1 juli 2014).

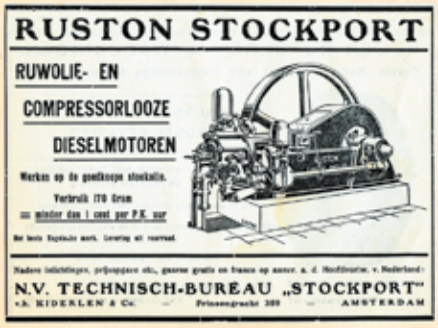

▲Minder dan 1 cent per pk per uur. Reclame van technisch bureau Stockport in *De Molenaar* van 25 januari 1932.

▲Motorenfabrikanten probeerden niet alleen schippers maar ook molenaars over te halen tot de aanschaf van een motor; paginagrote vooroorlogse advertentie in het vakblad *De Molenaar*. In 1922 kwam er een Deutz-motor bij de molen in 't Zand.

▲De Rustonmotor die nu de maalstoel onder in de molen aandrijft; rechts de luchtketels voor het starten van de molen (foto H. Noot, 21 april 2014).

lening, vermeerderd met de achterstallige rente. Spaans verhuurde de molen, maar verkocht deze op 14 april 1874 aan Adrianus Cornelis van Eck, korenmolenaar uit de Zijpe, wellicht de man die eerder de molen eerder in huur had. Hij was in 1851 geboren in Lexmond, waar zijn in 1869 overleden vader korenmolenaar was.
Hij trouwde in 1874 met Grietje Zeeman, waarmee deze naam voor het eerst intrede doet in deze molen. Ging het De Vries waarschijnlijk zakelijk al niet voor de wind, met Van Eck liep het nog slechter af: hij ging in 1879 failliet. Op 23 september 1879 volgde een veiling, waar de molen eigendom werd van Teunis Boetel en Hildebrand Jonker voor 8192 gulden. Zij wilden al snel van de molen c.a. af en verkochten hem op 29 mei 1880 voor 8000 gulden aan Pieter Jonker uit de Zijpe, meelmolenaar van beroep. De molen werd er nu wel een met een zilveren dak, want Jonker gaf hem in 1885 in onderpand voor een lening van 7000 gulden en een paar maanden later kwam daar nog eens 5000 gulden

▲De molen met één roe, wachtend op verdere onttakeling.

▲De as wordt uit de molen gegooid.

De verbinding tussen de motorboot en de molen waardoor de riem van de motor naar de maalstoel in de molen loopt (foto H. Noot, 21 april 2014).

bij. Ook Jonker kon het niet bolwerken en op 20 maart 1895 werd de molen etc. geveild waarbij hij verkocht werd aan 4071 gulden aan Jan Stam Pzn; een derde van het hypotheekbedrag! Hypotheekgevers en hypotheeknemers gingen dus vies het schip in. Ten tijde van Stam ontsnapte de molen (en meer) aan een groot gevaar: brand! De heer Esselink uit Delft attendeerde mij op een krantenbericht uit *Het Nieuws van den Dag* van maandag 21 februari 1898 dat als volgt luidt: *'Te 't Zand, gemeente Zijpe (Noord-Holland), sloeg Woensdagavond, de bliksem in den meelmolen van den Heer Stam, waardoor brand ontstond in het gaande werk van den molen. Gelukkig werd het onheil dade-*

▲De molen groeide onder Zeeman uit tot een mengvoederfabriek.

lijk ontdekt en kon men, nog vóordat de vlammen de rieten bedekking hadden aangetast, den brand blusschen. Indien dit niet gelukt was, zou de ramp niet te overzien geweest zijn, dewijl alsdan de vele boerenplaatsen in het dorp, in éene lijn gelegen ten zuiden van den molen bij den fellen noordewind, ongetwijfeld alle eene prooi der vlammen zouden geworden zijn. De molen is verzekerd; de schade is vrij aanzienlijk'

Jan Stam hield het na het overlijden van zijn vrouw ook voor gezien en verkocht in 1901 De Hoop etc. voor 7000 gulden aan Arie Willem van Straalen uit Schagen; zodoende was Stam de eerste die niet op de molen toelegde. Van Straalen stak zich ook flink in de schulden en kon het niet bolwerken met als resultaat een veiling op op 19 maart 1906 waar Johannes van Rijswijk, korenmolenaar in Noord-Scharwoude de molen kocht voor 5261 gulden. De prijs geeft aan dat de zaak eigenlijk flink verlopen is, of misschien wel nooit echt tot bloei gekomen is gekomen. Van Rijswijk houdt het in 1908 voor gezien en verkoopt de molen voor 3750 gulden aan Pieter Jonker, handelaar in voedermiddelen in 't Zand. Op 1 mei 1913 verkoopt Jonker de molen c.a. aan Arie Zeeman Jacobsz voor 5.000 gulden die zodoende in één dag van boer molenaar werd, of eigenlijk weer molenaar. Toch was de geschiedenis van de molen voor zijn eigenaren in de eerste halve eeuw van zijn bestaan eigenlijk een aaneenschakeling van treurspelen; door welke oorzaak dan ook.

Zeeman

Aan deze treurspelen komt in 1913 een eind wanneer Arie Zeeman molenaar wordt. Hij is geboren op 3 december 1871 in de gemeente Zijpe als zoon van Jacob Zeeman, landbouwer van beroep, en Antje Dissel. Arie had geen zin in het boerenbestaan en werd bij zijn huwelijk in 1892 of 1893 molenaarsknecht bij zijn broer Jan op de korenmolen Zeewijk in Petten, een wipmolen. Kort na 1900 ging hij toch terug naar de ouderlijke boerderij, waar hij bleef tot hij in 1913 de molen kocht. Arie Zeeman gaat voortvarend aan de slag en bouwt het molenaarsbedrijf uit. Vaak betekent dat voor een windmolen niet veel goeds, omdat de die dan de productie niet meer aan kan. Malen op de motor is dan onontkoombaar en de windmolen verliest zijn betekenis voor het bedrijf. Tussen de wereldoorlogen hadden trouwens heel veel molenaars al een motor, die dan vaak van hulp- hoofdkracht werd. Soms dreef die motor dan het windmolenbinnenwerk aan, maar een maalstoel onder in de molen of een aparte maalderij bij de molen was handiger. Ook Arie Zeeman vaart die koers.

In 1920 wordt er naast de molen een motormaalderij met twee koppel stenen gebouwd met een Brons-motor, die zeer veel problemen gaf. In 1922 stapte Zeeman daarom over op een Deutz dieselmotor met gloeikopontsteking.

In 1926 nam zoon Nicolaas Jacob, geboren in 1895, het bedrijf van zijn vader over. Hij zet de ingeslagen weg voort: de eerste vrachtauto doet zijn intrede. Elektriciteit als energiebron had vele voordelen, al was het maar zijn gebruiksvriendelijkheid. Zeeman vervangt in 1928 dan ook de dieselmotor door een elektromotor. Ondanks hun gemak bleken ze te duur in het gebruik en gaf men de voorkeur aan langzaam lopende dieselmotoren. Nico Zeeman kocht in 1932 dan ook een 27 pk Engelse Rustonmotor, een 1-cilinder langzaam lopende dieselmotor (ca 320 toeren). Deze heeft bij de molen gedraaid tot aan 1954. In 1936 werd er een graanpakhuis aan de Kanaalkade gekocht. Zo nam het bedrijf een steeds hoger vlucht, maar dat gold niet voor molen De Hoop. Na de bouw van de motormaalderij werd de molen steeds minder gebruikt en in 1922 stil

▲Het molenaarsvak maakte na de oorlog een complete revolutie door die 't Zand niet voorbijging. Gustaaf Zeeman stelt een korrelpers bij (foto B.G. Kloosterman, 1983). Bestand: Zeeman, Gustaaf.

◄Toch bleef de molenromp behouden en goed onderhouden; voorwaarden voor een nieuwe toekomst (foto Gerard Barendse, 6 april 2011).

gezet. Eind twintiger jaar werd een roe uit de molen gehaald. Het binnenwerk ging de molen uit om plaats te maken voor houten opslagkaren. In mei 1940 werd de molen verder onttakeld. De echtgenote van Nico Zeeman, Guurtje Zeeman-Kruisveld was fel tegen het ontmantelen van de molen maar kon het niet van haar man winnen. Nico heeft nog wel geprobeerd om een bijdrage voor het onderhoud te krijgen, maar de gemeente Zijpe kwam niet verder dan 175 gulden. De kap ging eraf, waarbij de ijzeren as uit de molen gegooid werd. De romp werd nu afgedekt met een rieten puntdak, maar bleef dienst doen als siloruimte. Nico Zeeman overleed op 24 juli 1952, 56 jaar oud. Zijn zoons Jaap en Arie zetten het bedrijf, dat voortdurend uitgebreid en gemoderniseerd werd, voort. Andere bedrijven worden overgenomen. De hamermolen neemt de functie van de stenen over. Een 75 pk CPM pers doet zijn intrede. Later komt er een tweede bij. In 1977 komt er een tweede grondstoffensilo bij, waardoor de silocapaciteit toeneemt tot 750 ton. Doordat nieuwe damwandsilo's de houten in de molen overbodig maken krijgt de molen een heel andere functie. Onderin komt een winkel voor kleindiervoeders, gereedschappen enz., terwijl erboven een soort museum komt. Heel bijzonder is dat alle uitbreidingen en moderniseringen voor 80% van eigen makelij zijn, waarin Jaaps zoon Gustaaf een groot aandeel heeft. In feite wordt dan al de basis gelegd voor een enorme omschakeling.

▲Aankomst aan de Parallelweg. Op deze foto is goed zichtbaar dat op het onderachtkant noch rietlatten, noch beschot heeft gezeten; gevolg van de constructie met de 'blazen'. Merkwaardig zijn de twee aangelaste stijlen (foto Gerard Barendse, 11 mei 2011).

◄De Hoop op weg naar zijn nieuwe standplaats (foto Gerard Barendse, 11 mei 2011).

Zeker de kleinere zelfstandig producerende mengvoederbedrijven komen steeds meer in de knel door allerhande oorzaken. Het een na het andere bedrijf staakt de productie en daar hoort ook Zeeman toe. De graanhandel is eind juni 2014 gestaakt; het mengvoederbedrijf al eerder. In 1988 richten Gustaaf en Janco Zeeman EMT op, European Machine Trading op, gespecialiseerd in machines om te mengen, af te zakken en transport. Veel ervan wordt geëxporteerd.
De molen zelf had voor het bedrijf nauwelijks of geen nut meer en zo rees omstreeks 2003 de gedachte om de molen weer een echte molen te laten zijn. Dat was onmogelijk op zijn oude plaats aan het Molenpad, zodat het alleen kans van slagen had in combinatie met verplaatsing. Op 29 april 2004 werd de molen op rijksmonumentenlijst geplaatst en vervolgens slaagde men erin om een stuk grond van Rijkswaterstaat aan de Parallelweg te verwerven, waar de molen een plaats zou krijgen. Voor de realisatie was men afhankelijk van subsidies en gelukkig stelde Brussel via het fonds 'Europa investeert in zijn Platteland' een grote subsidie ter beschikking en dat was tevens de kapstok voor meerdere subsidiegevers om ook hun steun te geven aan dit project, van ca. 1,1 miljoen Euro. Van diverse kanten kwam steun van particulieren, de Provincie Noord-Holland, de gemeente Zijpe en nog vele anderen.
Voor de verhuizing van de molen zijn alle onderkanten van achtkantstijlen hersteld en ook 50 centimeter verlengd. Ook de nieuwe fundatie op de nieuwe plaats is 50 cm verhoogd, ten opzichte van de oude, daardoor is een meter aan hoogte gewonnen en dat was ook de bedoeling omdat de begane grond voor het mooi te laag was de voor maalstoel en steenkraan. Op 11 mei 2011 is

▲De centrifugaalbuil op de halve zolder (foto H. Noot, 21 april 2014).

▲De maalstoel op de baliezolder (foto H. Noot, 21 april 2014).

▲Een lager met de pal voor de windas op de baliezolder om de steen mee open te leggen (foto jsb, 1 juli 2014).

▲Het oude puntdak heeft een nieuwe functie gekregen naast de molen. Inwendig is de oude keerkuip en de rollenvloer uit de molentijd nog goed herkenbaar (foto jsb, 1 juli 2014).

▲In de Zijpe- en Hazepolder is veel bollenteelt. In het voorjaar zorgen de bloeiende tulpen met de molen voor een stereotiep Hollands plaatje (foto H. Noot, 29 april 2012).

▲De Hoop lijdt aan de molenkwaal van deze tijd: een hoog baliehek. Dergelijk grote 'ruiven' verstoren als regel de toch al kwetsbare verhoudingen van een molen; vergelijk de afbeelding van een eeuw geleden (foto H. Noot, 21 april 2014).

de molenromp door het transportbedrijf Mammoet verplaatst van zijn oude locatie Molenpad 10 naar de nieuwe plek aan de Parallelweg 33.
Op die dag is de molen voor 1 euro overgedragen aan de Stichting Behoud Korenmolen Zeeman. Vervolgens restaureerde het molenmakersbedrijf J.Th. Poland uit Oterleek de molen volledig. Op 19 april 2012 is de kap geplaatst en zijn de roeden gestoken, waarna op 3 mei 2013 de officiële opening volgde. De molen heeft nu een maalstoel op de begane grond gedreven door een 27 pk Engelse Ruston Hornsby, een eencilinder langzaam lopende dieselmotor, bouwjaar 1930 in de 'motorboet' van precies hetzelfde type zoals eerder bij de molen stond. Deze motor lag bij een (nu overleden) boer die ooit in het begin van de dertiger jaren een kleine maalderij had opgezet. Ook was er nog een maalstoel. De motor was door de jaren heen nog vrij goed bewaard gebleven en was ook gaaf daar er waarschijnlijk weinig mee is gedraaid. Zeeman kreeg de gelegenheid om motor en maalstoel over te nemen en die zijn dus weer bij de molen geplaatst om daarmee de ontwikkeling van windnaar motorkracht duidelijk te maken. Op de baliezolder staat een tweede maalstoel die door de windmolen wordt aangedreven. Deze komt uit een maalderij in Noord-Brabant. Op de halve zolder onder de baliezolder staat een centrifugaalbuil afkomstig uit het bedrijf van Bos in Koedijk.

De molen is nu in de derde fase van zijn bestaan opnieuw tot leven gekomen; al met al een molen met een bewogen geschiedenis en dat niet alleen vanwege twee verplaatsingen.

▲Uitzicht vanaf de balie; een beeld van de biotoop (foto H. Noot, 21 april 2014).

Kaapstander

Er zijn de laatste jaren heel wat 'misbaksels' in de moderne molentaal geslopen: foute of verkeerd gehanteerde termen. Zo trof ik recent enkele malen in molentijdschriften de term kaapstander aan voor een gereedschap in de korenmolen dat helemaal geen kaapstander is en als regel 'windas' werd genoemd; het hijswerktuig om het staakijzer van de steen te lichten bij het openleggen ervan, dan wel ook het lichten van de steen zelf. De directe aanleiding voor dit artikel was evenwel het tegenkomen van een andere interessante term voor hetzelfde werktuig: braadspil.

De kaapstander is een bekend werktuig uit de molenmakerij, gebruikt om zware molenonderdelen op te hijsen. Het gebruik ervan is niet voorbehouden aan de molenmaker. Zo is het ook bekend uit de zeescheepvaart waar matrozen hun rondjes in kaapstanders liepen, bijvoorbeeld om het anker op te halen. Op sommige 'tall ships' kom je ze nog wel tegen.
D. Grothe in *Kennis van Werktuigen voor Civiel-Ingenieurs, Architecten (enz.)* beschrijft ze in het eerste deel van zijn werk *Machines voor het hijschen van lasten en het opvoeren van water* (Arnhem, z.j. (1875)) als: 'Een kaapstander bestaat uit een loodrechte, om haar eigen as draaiende spil of koning, waarom in drie of vier windingen een touw geslagen wordt, dat op den te verplaatsen last werkt'.
M. Philippa e.a. *Etymologisch Woordenboek van het Nederlands* (2003-2009) gaat in op de herkomst van de term: 'Vnnl. caepstande 'verticale spil voor het bewegen van lasten' in de caepstande, met welcken engiene men scip laet en lost 'de kaapstander, met welk apparaat men het schip laadt en lost' (1530; WNT), capestand (1567; Nomenclator), kapestant (1588; Kil.), kaapstander (1681; WNT). Ontleend aan Middelfrans cabestant 'kaapstander' (cabestent 1371; Jal) (Nieuwfrans cabestan), met in het Nederlands volksetymologische vervorming onder invloed van ? kaap en ? stander (al mnl.) 'verticale balk'. Verdere herkomst onduidelijk. Misschien ontleend aan Provençaals cabestan, nevenvorm van cabestran 'apparaat voor het opwinden van kabels', dat dan het teg.deelw. moet zijn van *cabestrar 'kabels opwinden' bij het zn. cabestre 'touw van een katrol', eerder al 'gestel van touwen of riemen, halster', uit Latijn capistrum 'halster', een afleiding van capere 'grijpen, vasthouden', zie ? heffen. Een probleem hierbij is dat de Provençaalse afleidingen in deze betekenissen pas laat of helemaal niet geattesteerd zijn. Het alternatief is ontlening aan Spaans cabrestante, cabestrante 'rechtopstaand hijswerktuig' (1518 resp. 1595; Corominas) of Portugees cabrestante (15e eeuw; Da Cunha), gevormd uit cabra 'geit' en een teg.deelw. bij estar 'staan' (vergelijk Nederlands ? bok 'mannelijke geit' en 'hijswerktuig'). Los van het probleem van de dateringen is zo'n vroege ontlening uit het Spaans in het Frans weinig wrsch.; de ontlening zal eerder andersom zijn verlopen, waarna dan in het Spaans volksetymologische vervorming heeft plaatsgevonden

▲Windas in De Lelie met pal en palrad (foto jsb, 3 november 2011).

Eveneens al vroeg aan het Frans ontleend is Engels capstan 'kaapstander' (ca. 1325; OED).'
Ook uit andere beschrijvingen komt duidelijk naar voren dat het centrale onderdeel van de kaapstander de verticale spil is. De term stander spreekt in dit verband boekdelen. De windas wordt juist gekenmerkt door een horizontale as. Niet voor niets ziet men in de oude molenmakersboeken het apparaat als 'windas' vermeld. Het gebruik van de term as wijst al op een horizontale ligging, versus de spil als verticaal onderdeel; vergelijk de bovenas versus steenspil. Winden kan ook in die richting wijzen. Gangspil is trouwens weer een synoniem voor kaapstander. Het hijswerktuig in de korenmolen is overduidelijk een windas (horizontaal) en geen kaapstander (verticaal).

◄Het steken van een ijzeren as bij de molen van de Waardasakkersepolder in Abcoude. De zittende man moet het touw strak houden om het grip op de spil van de kaapstander te laten houden.

▼Lopen in de kaapstander van een groot zeilschip.

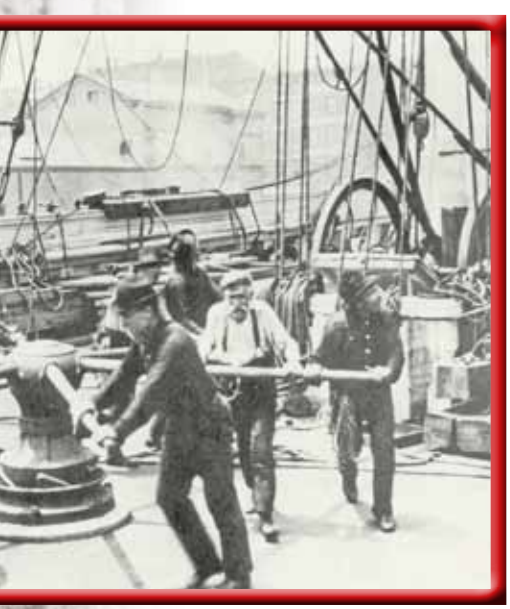

▲Windas in de snuifmolen De Lelie in Rotterdam-Kralingen (foto jsb, 3 november 2011).

▲De windas zit opgesloten met een klos tegen de achtkantstijlen (foto jsb, 3 november 2011).

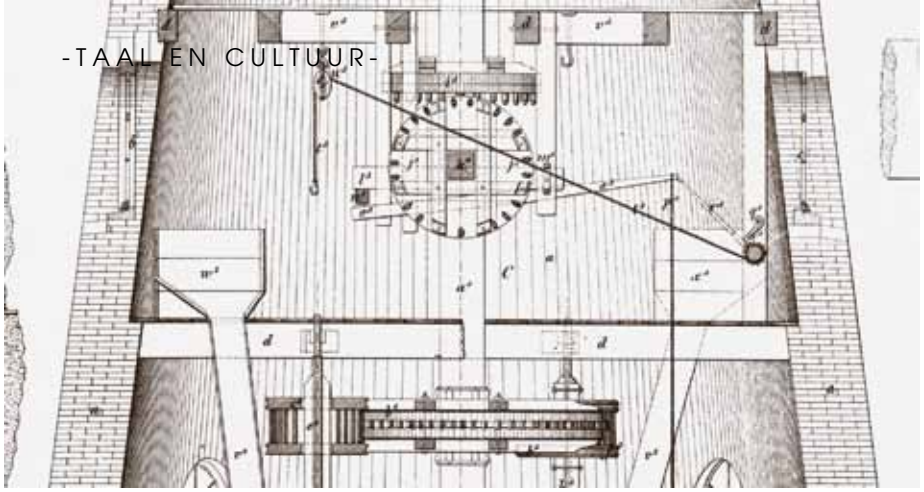

▲De luizolder van een korenmolen met de windas, fragment van een tekening van G. Krook in zijn *Theoretisch en praktisch molenboek*. Het enkele touw via blok u3 zal wel volstaan voor het lichten van het staakijzer, maar voor de steen komt men daar waarschijnlijk niet mee klaar en is een takel noodzakelijk. Complete windassen treft men niet veel meer aan in molens, soms nog wel de restanten ervan.

Braadspil

In 1864 wordt in Rotterdam de koren- en moutmolen De Oranjeboom geveild, de molen die met zijn zuidelijke buurman De Pelikaan de toegang tot de Zalmhaven beheerste. De verkoop wordt vastgelegd in een uitvoerige verkoopacte waarbij één zinsnede in de inventaris in het bijzonder opvalt: 'een steentakel twee en drie schijfs met lijhoofd en braadspil'. Die term braadspil zou men niet in de inventaris van een korenmolen verwachten. Het is een term die bekend is uit de scheepvaart en in wezen niets anders is dan een windas. Blijkbaar werd die term ook in molens gebruikt, al is dit de eerste keer dat ik hem tegenkwam. Evenals de kaapstander wordt de braadspil gebruikt om het anker te lichten. Op rol zit een palrad, dat met een pal het terugvallen van het anker moet voorkomen. De windas in de molen is trouwens ook voorzien van een pal. Cornelis van Yk in *De Nederlandsche Scheeps-bouw-konst open Gestelt; Vertoonende naar wat Regel, of Evenredenheyd, in Nederland meest alle Scheepen werden gebouw; mitgaders Masten, Zeylen, Ankers en Touwen, enz. daar aan gepast* (Amsterdam, 1697) heeft het niet over een braadspil, maar braadspit dat hij als volgt beschrijft: 'Kleine Scheepen, of ook groote, die nogtans met weinig Volk werden gevoerd, in Plaats van dese Spille (kaapstander, gangspil. jsb), een Braadspit voeren, daar by dat men wel meerder kragt kan doen, maar niet zo haast gedaan werk hebben.'

Ook G. Krook in zijn *Theoretisch en praktisch molenboek voor ingenieuers, aannemers, molenmakers en verdere bouwkundigen* ('s-Gravenhage 1850) spreekt trouwens van 'windas of braadspit'

Een braadspit is een instrument uit de keuken. De door Yk gehanteerde term braadspit biedt waarschijnlijk de verklaring voor het woord: op grond van een oppervlakkige vormsgelijkenis met het braadwerktuig ging het hijswerktuig aan boord van het schip ook die naam dragen. Alleen kon men met het spit niet meer uit de voeten en werd het dus spil, terwijl het in principe geen spil was, maar een as. Ik ga geen pleidooi voeren voor het gebruik van de term braadspil of braadspit in de molen. Windas is ook goed, maar kaapstander mijns inziens echt fout. Immaterieel cultureel erfgoed sluit ook zuiver molentaalgebruik in. Het mankeert er nogal eens aan.

▼Braadspil op een schip. De ketting rechts dient om de spil ook met een lier te kunnen aandrijven; inm het midden het palrad (foto Pieter Klein, 28 juli 2007).

MOLEN Wereld gaat voor u OPEN!!!!

PRACHTBOEKEN CADEAU!!!
En nog korting toe!!!

Al vijftien jaar is Molenwereld het blad bij uitstek op molengebied voor honderden molenliefhebbers met veel nieuws, reportages en allerhande artikelen, rijk geïllustreerd en goed verzorgd.

Meer dan 175 nummers en VIJFTIEN JAAR MOLENWERELD dat vieren we!

Als u nog nooit abonnee bent geweest en zich nu opgeeft dan krijgt u eenmalig bij uw abonnement naar keuze, het boek **Molenaarsverleden** of **Geef ons de ruimte, 50 jaar Rijnlandse Molenstichting!** Molenaarsverleden is een bundel van veertig interessante artikelen over molens en telt 96 pagina' s, terwijl Geef ons de ruimte, het gedenkboek van de Rijnlandse Molenstichting is en 192 pagina's telt.

Bovendien kost u een abonnement over 2013 geen € 47,50 maar € 38,50 indien u alle elf nummers van die jaargang wenst te ontvangen.
Wilt u er minder dan kunt u voor ieder nummer dat u niet wenst € 3,50 aftrekken.
Als u bijvoorbeeld alleen de laatste drie nummers wenst, dan is de prijs € 38,50 - 8 x € 3,50 = € 10,50.

MOLENWERELD iedere maand per post thuis kan op twee manieren:

1. Door het nemen van een abonnement.
   Abonnementen kunnen op ieder gewenst moment ingaan en worden automatisch verlengd tenzij een abonnement uiterlijk 1 december van het lopende abonnementsjaar schriftelijk wordt opgezegd.

Abonnementsprijs: Nederland: € 47,50 per jaar (incl. 6% BTW).
Overig Europa: € 65,- per jaar (incl. 6% BTW).
Overige landen op aanvraag.
De abonnementsprijs dient bij vooruitbetaling te worden voldaan.

2. Door u aan te melden als donateur.
   Donateurs van de Stichting Molenwereld in Nederland ontvangen het blad gratis bij een minimum-donatie van € 62,50.

B O N

"**JA**[1], ik meld mij aan als abonnee op de **'MOLENWERELD'** .

❑ "volgens bovenstaande aanbieding van € 38,50 voor alle nummers van 2014.

❑ "volgens bovenstaande aanbieding, maar wens van 2013 alleen de nummers ..... te ontvangen.

❑ "**JA**[1], ik meld mij aan als donateur van de Stichting Molenwereld tegen een donatie van € ..... Ik maak mijn donatie over op ING: NL86 INGB 0004 5069 35 of Rabobank: NL16 RABO 0375 0308 67 t.n.v. de Stichting Molenwereld.

Als / ❑ molenliefhebber / ❑ beroepsmolenaar / ❑ molenmaker / ❑ vrijwillig molenaar[2] ben ik speciaal geïnteresseerd in:

.....

Handtekening:

Afzender (s.v.p. in drukletters)

Als welkomsgeschenk wil ik graag: ❑ Het boek Molenaarsverleden / ❑ Het boek Geef ons de ruimte ontvangen.[1]

Naam: .....

Adres: .....

Postcode: ..... Plaats: .....

Deze bon of een kopie ervan kan, ingestuurd worden aan:

Stichting MOLENWERELD Moerdijkstraat 39 2751 BE Moerkapelle

1. s.v.p. aankruisen hetgeen door u gewenst wordt.
2. s.v.p. doorhalen wat voor u niet van toepassing is.